

Omedelbart
omhändertagande av barn
och unga i vissa
internationella situationer

SOU och Ds kan köpas från Wolters Kluwers kundservice.
Beställningsadress: Wolters Kluwers kundservice, 106 47 Stockholm
Ordertelefon: 08-598 191 90
E-post: kundservice@wolterskluwer.se
Webbplats: wolterskluwer.se/offentligapublikationer

För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Wolters Kluwer Sverige AB
på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Svara på remiss – hur och varför

Statsrådsberedningen, SB PM 2003:2 (reviderad 2009-05-02).

En kort handledning för dem som ska svara på remiss.

Häftet är gratis och kan laddas ner som pdf från eller beställas på regeringen.se/remisser

Omslag: Regeringskansliets standard

Tryck: Elanders Sverige AB, Stockholm 2017

ISBN 978-91-38-24687-0

ISSN 0284-6012

Förord

Barn-, äldre- och jämställdhetsministern, statsrådet Åsa Regnér gav den 5 april 2017 rådmannen Björn Räftegård i uppdrag att utreda de rättsliga förutsättningarna för att med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) omedelbart omhändertaga barn och unga som befinner sig i Sverige men har hemvist utomlands (S2017/02154/FST).

Med denna promemoria är uppdraget slutfört.

Stockholm den 20 september 2017

Björn Räftegård

Innehåll

1	Promemorians huvudsakliga innehåll	7
2	Författningsförslag.....	9
2.1	Förslag till lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar.....	9
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga	12
3	Uppdraget och dess genomförande.....	17
3.1	Bakgrund	17
3.2	Uppdragets innehåll.....	17
3.3	Utredningsarbetet.....	18
3.4	Promemorians disposition	19
4	LVU	21
4.1	Inledning.....	21
4.2	Vad innebär vård enligt LVU?	21
4.3	Kriterier för beslut om vård enligt LVU	22
4.4	Omedelbart omhändertagande.....	23
5	Svenska myndigheters behörighet i internationella situationer	25
5.1	Inledning.....	25
5.2	Domsrätt avseende barn	26

5.2.1	Tillämpliga domsrättsregler.....	26
5.2.2	Allmän domsrätt	28
5.2.3	Domsrätt avseende brådskande åtgärder	29
5.3	Domsrätt avseende unga personer	30
5.4	En sammanfattning av domsrättsreglerna.....	31
5.5	Tillämplig lag.....	32
6	Lagstiftningen i några andra länder.....	33
6.1	Inledning	33
6.2	Finland	33
6.3	England och Wales	35
6.4	Tyskland.....	36
6.5	Danmark.....	37
7	Behovet av nya bestämmelser	39
8	Förslag till ny reglering	43
8.1	Utgångspunkter.....	43
8.2	En ny särskild reglering.....	44
8.3	När ska den särskilda regleringen tillämpas?	45
8.4	Kriterier för omedelbart omhändertagande	46
8.5	Beslutsfattande m.m.	48
8.6	Bryssel II-förordningen och lagen om 1996 års Haagkonvention	49
8.7	Ansökan om fortsatt omhändertagande	50
8.8	Handläggning av ansökan, överklagande och rätten till offentligt biträde.....	53
8.9	Det omedelbara omhändertagandet upphör	56
8.10	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser.....	57

9	Konsekvenser av förslagen	59
10	Författningskommentar	63
10.1	Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga	63
10.2	Övriga författningsförslag	71
Bilaga 1	Utredningsuppdraget	73

1 Promemorians huvudsakliga innehåll

I promemorian analyseras de rättsliga förutsättningarna för att omedelbart omhänderta barn och unga i internationella situationer. Bedömningen görs att bestämmelserna om omedelbart omhändertagande i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) behöver förtydligas och kompletteras. Det bör förtydligas att skyddsbehövande barn och unga som vistas i Sverige kan omhändertas omedelbart i akuta situationer, oberoende av om de har hemvist utomlands eller har någon annan anknytning till utlandet. Regleringen bör kompletteras med nya bestämmelser om handläggningen, tidsfrister och förnyad domstolsprövning i internationella ärenden.

Mot denna bakgrund föreslås i promemorian en ny särskild reglering om omedelbart omhändertagande. Den särskilda regleringen ska tillämpas i vissa internationella situationer, nämligen situationer då svenska domstolar saknar internationell behörighet att besluta om beredande av vård enligt Bryssel II-förordningen, lagen om 1996 års Haagkonvention eller andra domsrättsregler. Behörigheten att fatta beslut om beredande av vård finns i dessa fall hos myndigheterna i ett annat land, vanligtvis i barnets eller den unges hemvistland.

Den nya särskilda regleringen innebär kortfattat att följande ska gälla. I brådskande fall får socialnämnden besluta om omedelbart omhändertagande för barn och unga som vistas i Sverige på i princip samma villor som gäller enligt de vanliga bestämmelserna om omedelbart omhändertagande. Omhändertagandet ska sedan kunna fortsätta högst fyra veckor från den dag det verkställdes.

Socialnämnden kan behöva ta kontakt den behöriga utländska myndigheten och underrätta denna om ärendet. Utrikes-

departementet, som är svensk centralmyndighet, kan hjälpa till att etablera denna kontakt.

När den behöriga utländska myndigheten vidtagit tillräckliga egna åtgärder avseende det omhändertagna barnet upphör det svenska beslutet att gälla. Den behöriga utländska myndighetens åtgärder ersätter så att säga det svenska beslutet om omedelbart omhändertagande. Detta gäller redan enligt Bryssel II-förordningen och lagen om 1996 års Haagkonvention.

Socialnämnden ska enligt den nya särskilda regleringen vid behov kunna ansöka hos förvaltningsrätten om att det omedelbara omhändertagandet ska få fortsätta längre än fyra veckor i väntan på den behöriga utländska myndighetens åtgärder. Förvaltningsrätten får då lämna medgivande till fortsatt omhändertagande med högst tre månader åt gången om förutsättningarna för det omedelbara omhändertagandet fortfarande föreligger.

I övrigt ska vid tillämpningen av den särskilda regleringen huvudsakligen samma ordning gälla som följer av befintliga bestämmelser om omedelbart omhändertagande. Detta avser bland annat vården av barnet eller den unge, handläggningen och beslutsfattandet hos socialnämnderna och domstolarna, barnets eller den unges rätt att få information och att få sina åsikter och sin inställning beaktade, rätten till offentligt biträde, kraven på skyndsam handläggning samt möjligheterna att överklaga socialnämndens och domstolarnas avgöranden.

De nya bestämmelserna föreslås träda i kraft den 1 april 2018.

2 Författningsförslag

2.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar

Härigenom föreskrivs att 18 § lagen (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

18 §

En förvaltningsrätt är domför med en lagfaren domare ensam

1. vid åtgärder som endast avser måls beredande,
2. vid förhör med vittne eller sakkunnig som begärts av en annan förvaltningsrätt,
3. vid beslut som endast avser rättelse av felräkning, felskrivning eller annat uppenbart förbiseende, och
4. vid annat beslut som inte innefattar slutligt avgörande av mål.

Om det inte är påkallat av särskild anledning att målet prövas av fullsutten rätt, är en förvaltningsrätt domför med en lagfaren domare ensam vid beslut som inte innefattar prövning av målet i sak.

Åtgärder som endast avser beredandet av ett mål och som inte är av sådant slag att de bör förbehållas lagfarna domare, får utföras av någon annan som har tillräcklig kunskap och erfarenhet och som är anställd vid en allmän förvaltningsdomstol, en allmän domstol eller en hyresnämnd. Regeringen kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om detta.

Vad som sägs i andra stycket gäller även vid avgörande i sak av

1. mål av enkel beskaffenhet,

2. mål om bevissäkring och betalningssäkring enligt skatteförfarandelagen (2011:1244), om besiktning enligt fastighets-taxeringslagen (1979:1152), om en uppgifts eller handlings undan-tagande från kontroll enligt skatteförfarandelagen eller någon annan skatteförfattning,

3. mål om omedelbart om-händertagande enligt 6 § lagen (1990:52) med särskilda be-stämmelser om vård av unga, mål om vård i enskildhet enligt 15 b § samma lag, mål om av-skildhet enligt 15 c § samma lag, mål om tillfälligt flyttnings-förbud enligt 27 § samma lag, mål om omedelbart omhänder-tagande enligt 13 § lagen (1988:870) om vård av miss-brukare i vissa fall, mål om vård i enskildhet eller avskildhet enligt 34 § samma lag, mål om vård i enskildhet enligt 14 § lagen (1998:603) om verk-ställighet av slutna ungdoms-vård, mål om avskildhet enligt 17 § samma lag, mål om tillfällig isolering enligt 5 kap. 3 § smitt-skyddslagen (2004:168), mål enligt 12 § första stycket och 33 § lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, mål enligt 18 § första stycket 3–5 och 9 när det gäller de fall då vården inte har förenats med särskild utskrivningsprövning eller 6 lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, mål om förvar och uppsikt enligt ut-länningslagen (2005:716), mål enligt lagen (1974:202) om

3. mål om omedelbart om-händertagande enligt 6, 9 a, eller 9 d § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, mål om vård i en-skildhet enligt 15 b § samma lag, mål om avskildhet enligt 15 c § samma lag, mål om tillfälligt flyttningsförbud enligt 27 § samma lag, mål om omedelbart omhändertagande enligt 13 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall, mål om vård i enskildhet eller avskildhet enligt 34 § samma lag, mål om vård i enskildhet enligt 14 § lagen (1998:603) om verk-ställighet av slutna ungdoms-vård, mål om avskildhet enligt 17 § samma lag, mål om tillfällig isolering enligt 5 kap. 3 § smitt-skyddslagen (2004:168), mål enligt 12 § första stycket och 33 § lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, mål enligt 18 § första stycket 3–5 och 9 när det gäller de fall då vården inte har förenats med särskild utskrivningsprövning eller 6 lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, mål om förvar och uppsikt enligt ut-länningslagen (2005:716), mål enligt lagen (1974:202) om

beräkning av strafftid m.m., mål enligt fängelselagen (2010:610) och mål enligt lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.,

beräkning av strafftid m.m., mål enligt fängelselagen (2010:610) och mål enligt lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.,

4. mål enligt folkbokföringsförfattningarna, mål om preliminär skatt eller om anstånd med att betala skatt eller avgifter enligt skatteförfattningarna,

5. mål enligt lagen (2016:1145) om offentlig upphandling, lagen (2016:1146) om upphandling inom försörjningssektorerna, lagen (2016:1147) om upphandling av koncessioner eller lagen (2011:1029) om upphandling på försvars- och säkerhetsområdet,

6. mål som avser en fråga av betydelse för inkomstbeskattningen, dock endast om värdet av vad som yrkas i målet uppenbart inte överstiger hälften av prisbasbeloppet enligt 2 kap. 6 och 7 §§ socialförsäkringsbalken,

7. mål enligt lagen (2004:629) om trängselskatt, och

8. mål enligt lagen (2008:962) om valfrihetssystem och lagen (2013:311) om valfrihetssystem i fråga om tjänster för elektronisk identifiering.

Denna lag träder i kraft den 1 april 2018.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

dels att 6, 8, 9 och 39 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas fem nya paragrafer, 9 a–9 e §§, och närmast före 9 a § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

Socialnämnden får besluta att den som är under 20 år omedelbart *skall* omhändertas, om

1. det är sannolikt att den unge behöver beredas vård med stöd av denna lag, och

2. rättens beslut om vård inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras.

Om socialnämndens beslut om omhändertagande inte kan avvaktas, får nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta om omhändertagande. Beslutet *skall* anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

När socialnämnden har ansökt om vård med stöd av lagen, får även rätten besluta att den unge omedelbart *skall* omhändertas.

Socialnämnden får besluta att den som är under 20 år omedelbart *ska* omhändertas, om

Om socialnämndens beslut om omhändertagande inte kan avvaktas, får nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta om omhändertagande. Beslutet *ska* anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

När socialnämnden har ansökt om vård med stöd av lagen, får även rätten besluta att den unge omedelbart *ska* omhändertas.

I 9 a–9 e §§ finns bestämmelser om omedelbart omhändertagande i vissa internationella situationer.

8 §

Om förvaltningsrätten fastställer ett beslut om omedelbart omhändertagande, *skall* socialnämnden inom fyra veckor från den dag då omhändertagandet verkställdes ansöka hos förvaltningsrätten om att den unge *skall* beredas vård med stöd av denna lag. Förvaltningsrätten får medge förlängning av denna tid, om ytterligare utredning eller någon annan särskild omständighet gör det nödvändigt.

Om förvaltningsrätten fastställer ett beslut *enligt 6 §* om omedelbart omhändertagande, *ska* socialnämnden inom fyra veckor från den dag då omhändertagandet verkställdes ansöka hos förvaltningsrätten om att den unge *ska* beredas vård med stöd av denna lag. Förvaltningsrätten får medge förlängning av denna tid, om ytterligare utredning eller någon annan särskild omständighet gör det nödvändigt.

9 §

Ett omedelbart omhändertagande upphör

1. om ansökan om vård inte har gjorts inom den tid som anges i 8 § och inte heller förlängning av tiden har begärts, eller
2. när rätten avgör frågan om vård.

Ett beslut om omedelbart omhändertagande får inte verkställas om den unge är häktad.

Om det inte längre finns skäl för ett omhändertagande, *skall* socialnämnden besluta att detta genast *skall* upphöra. Ett sådant beslut får meddelas också av den rätt som prövar en fråga om vård med stöd av lagen.

Ett omedelbart omhändertagande *med stöd av 6 §* upphör

Om det inte längre finns skäl för ett omhändertagande, *ska* socialnämnden besluta att detta genast *ska* upphöra. Ett sådant beslut får meddelas också av den rätt som prövar en fråga om vård med stöd av lagen.

Omedelbart omhändertagande i vissa internationella situationer

9 a §

I sådana internationella situationer då svenska domstolar inte är behöriga att besluta om

beredande av vård tillämpas denna paragraf i stället för 6 § första stycket.

Socialnämnden får besluta att den som är under 20 år omedelbart ska omhändertas, om

- 1. den unge vistas i Sverige,*
- 2. det är sannolikt att den unge skulle ha kunnat beredas vård enligt denna lag om svenska domstolar hade varit behöriga, och*
- 3. åtgärder av behörig utländsk myndighet inte kan avväktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras.*

9 b §

För beslut enligt 9 a § tillämpas 6 § andra–tredje styckena, 7 § första–tredje styckena och 9 § andra–tredje styckena.

Bestämmelser finns också i lagen (2012:318) om 1996 års Haagkonvention och i rådets förordning (EG) nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000.

9 c §

Om förvaltningsrätten fastställer socialnämndens beslut om

omedelbart omhändertagande enligt 9 a § får omhändertagandet fortsätta högst fyra veckor från den dag då omhändertagandet verkställdes. Samma sak gäller om förvaltningsrätten själv har fattat ett sådant beslut.

9 d §

På ansökan av socialnämnden får förvaltningsrätten medge att det omedelbara omhändertagandet fortsätter utöver den längsta tiden enligt 9 c §, om förutsättningarna för omedelbart omhändertagande enligt 9 a § fortfarande föreligger. Medgivande får lämnas för högst tre månader åt gången, räknat från den dag då domstolen meddelar beslut i frågan.

Socialnämnden ska i ansökan ange hur lång tid omhändertagandet enligt nämnden behöver fortsätta och vilka omständigheter som nämnden åberopar till stöd för ansökan. Tillsammans med ansökan ska socialnämnden överlämna handlingarna i ärendet till förvaltningsrätten.

En ansökan enligt första stycket ska ha kommit in till förvaltningsrätten innan tiden för gällande beslut om omhändertagande har löpt ut. Har ansökan kommit in till förvaltningsrätten, får omhändertagandet fortsätta i avvaktan på förvaltningsrättens beslut. Om socialnämnden inte

ansöker inom föreskriven tid eller om domstolen avslår ansökan, ska ombändertagandet upphöra omedelbart.

9 e §

Förvaltningsrätten ska pröva en ansökan enligt 9 d § så snart det kan ske. Om det inte finns synnerliga hinder, ska prövningen ske inom en vecka från den dag då ansökan och handlingarna kom in till rätten.

39 §

I mål och ärenden angående beredande av vård enligt 2 eller 3 §, omedelbart ombändertagande enligt 6 §, upphörande av vård enligt 21 §, flyttningsförbud enligt 24 § eller upphörande av flyttningsförbud enligt 26 § eller vid överklagande enligt 41 § första stycket 1 *skall* offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser samt för dennes vårdnadshavare, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Behövs offentligt biträde både för den unge och för dennes vårdnadshavare, förordnas gemensamt biträde, om det inte finns motstridiga intressen mellan dem.

Offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet. I ärenden hos socialnämnd eller social distriktsnämnd förordnas offentligt biträde av förvaltningsrätten.

I mål och ärenden angående beredande av vård enligt 2 eller 3 §, omedelbart ombändertagande enligt 6, 9 a eller 9 d §, upphörande av vård enligt 21 §, flyttningsförbud enligt 24 § eller upphörande av flyttningsförbud enligt 26 § eller vid överklagande enligt 41 § första stycket 1 *ska* offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser samt för dennes vårdnadshavare, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Denna lag träder i kraft den 1 april 2018.

3 Uppdraget och dess genomförande

3.1 Bakgrund

Utredningen om tvångsvård för barn och unga lämnade den 26 juni 2015 sitt slutbetänkande Barns och ungas rätt vid tvångsvård (SOU 2015:71). Betänkandet innehåller bland annat ett förslag om att den nuvarande lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) ska ersättas med en ny lag med samma namn. Betänkandet har remitterats och förslagen bereds för närvarande inom regeringskansliet. En sammanställning över remissvaren finns tillgänglig hos Socialdepartementet (dnr S2015/04694/FST).

Ett av utredningens förslag tar sikte på i huvudsak samma problem som förevarande promemoria. Utredningen föreslog en särskild bestämmelse i den nya lagen avseende omhändertagande i situationer som omfattas av artikel 20 i Bryssel II-förordningen¹ (se avsnitt 8.11.8 i SOU 2015:71). Mot bakgrund av de synpunkter som framfördes under remitteringen av förslaget beslutade Regeringskansliet att lämna mig det uppdrag som ligger till grund för förevarande promemoria.

3.2 Uppdragets innehåll

Mitt uppdrag har varit att utreda de rättsliga förutsättningarna för att med stöd av LVU omedelbart omhänderta barn och unga som befinner sig i Sverige men har hemvist utomlands. I detta ingår att

¹ Rådets förordning nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldransvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000.

redogöra för och analysera de rättsliga förutsättningarna för att med stöd av LVU kunna omedelbart omhänderta barn och unga som vistas i Sverige men har hemvist utomlands. Det har varit min uppgift att föreslå nödvändiga författningsändringar för att svenska myndigheter ska kunna besluta om omedelbart omhändertagande av barn i sådana situationer.

De ändringar som föreslås ska enligt uppdraget avse situationer när Bryssel II-förordningen eller 1996 års Haagkonvention är tillämplig. I denna del har det också ingått att överväga och vid behov föreslå författningsändringar om tidsfrister för upphörande av ett omhändertagande, rätten till offentligt biträde samt handläggningen efter ett omhändertagande, t.ex. i de situationer då hemviststaten dröjer med att vidta behövliga åtgärder. Jag har också haft i uppdrag att analysera och redovisa om det är möjligt och lämpligt att låta förslaget omfatta unga som har fyllt 18 år, och i så fall föreslå vilka åldersgrupper som ska omfattas.

Härutöver har uppdraget inneburit att jag ska redogöra för lagstiftningen i ett urval andra EU-länder, däribland Finland, när det gäller frågan om omedelbart omhändertagande av barn och unga som vistas i landet men som har hemvist i något annat land. Jag har också haft att övergripande redovisa hur interimistiska beslut enligt artikel 20 i Bryssel II-förordningen hanteras i andra EU-länder. Det har ingått i uppdraget att följa den pågående omarbetningen av Bryssel II-förordningen i de delar som rör förutsättningarna för nationella myndigheter att vidta interimistiska åtgärder.

Slutligen har det varit min uppgift att analysera och redovisa kostnadsmissiga och andra konsekvenser av lämnade förslag samt lämna fullständiga förslag till den författningsreglering och finansiering som förslagen föranleder.

Uppdragsbeskrivningen finns i sin helhet som en bilaga till denna promemoria.

3.3 Utredningsarbetet

Under utredningstiden har jag inhämtat underlag från organisationen Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). Jag har även haft kontakter med företrädare för Stockholms kommun och

tagit del av underlag som SKL har inhämtat från andra kommuner i olika delar av landet.

Vad gäller uppgifter om andra länders lagstiftning har jag inhämtat underlag och upplysningar från Justitieministeriet och Socialministeriet i Finland, Justitieministeriet i Förenade kungariket, den lokala domstolen i Pankow (Amtsgericht Pankow) och den federala myndigheten för rättsväsendet (Bundesamt für Justiz) i Tyskland samt Barn- och socialministeriet i Danmark.

Till min hjälp under arbetet har jag haft en arbetsgrupp bestående av representanter från Justitiedepartementet, Utrikesdepartementet och Socialdepartementet. Gruppen har samlats två gånger vid möten i juni och augusti 2017.

3.4 Promemorians disposition

Inledningsvis beskrivs i kapitel 4 gällande bestämmelser i LVU avseende beredande av vård och omedelbart omhändertagande. I kapitel 5 analyseras svenska domstolars och myndigheters internationella behörighet att besluta om omedelbart omhändertagande avseende barn och unga som vistas i Sverige. Kapitel 6 innehåller en beskrivning av lagstiftningen i några andra länder. I kapitel 7 görs den bedömningen att bestämmelserna i LVU om omedelbart omhändertagande bör förtydligas, och i kapitel 8 övervägs vilka nya bestämmelser som ska föreslås. Avslutningsvis redovisas i kapitel 9 de konsekvenser som följer av förslagen. Författningskommentaren finns i kapitel 10.

4 LVU

4.1 Inledning

Det är varje kommun som svarar för socialtjänsten inom sitt område och som har det yttersta ansvaret för att enskilda, inklusive barn och unga, får det stöd och den hjälp som de behöver (2 kap. 1 § socialtjänstlagen [2001:453]). Socialtjänstlagen bygger på frivillighet och ger inte socialnämnden rätt att vidta åtgärder mot den enskildes vilja. Verksamheten ska bygga på respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet. Socialnämnden ska med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och unga som har visat tecken till en ogynnsam utveckling samt i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och unga som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om barnets eller den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet (5 kap. 1 § socialtjänstlagen).

Insatser till barn och unga ska i första hand ges på frivillig väg med stöd av socialtjänstlagen. Om detta inte är möjligt kan det bli aktuellt att tillämpa lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), vilken utgör tvångslagstiftning som kompletterar socialtjänstlagen. I LVU anges under vilka förutsättningar som barn och unga får vårdas tvångsvis på grund av att deras vård- eller skyddsbehov inte kan tillgodoses på frivillig väg.

4.2 Vad innebär vård enligt LVU?

Vid vård med stöd av LVU bestämmer socialnämnden hur vården av den unge ska ordnas och var han eller hon ska vistas under vårdtiden. Socialnämnden får medge att den unge vistas i sitt eget hem om detta kan antas vara bäst ägnat att främja vården av honom eller henne. Vården ska dock alltid inledas utanför den unges eget

hem. Socialnämnden eller den åt vilken nämnden har uppdragit vården ska ha uppsikt över den unge och, i den utsträckning det behövs för att genomföra vården, bestämma om hans eller hennes personliga förhållanden. Socialnämnden har under vårdtiden samma ansvar som vårdnadshavaren för att den unges grundläggande rättigheter enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken tillgodoses (11 § LVU). Vad gäller vårdens innehåll och utformning gäller också bestämmelserna i socialtjänstlagen (10 § andra stycket LVU).

Socialnämnden ska noga följa vården av den som får vård med stöd av LVU. Detta ska socialnämnden främst göra genom regelbundna personliga besök i det hem där den unge vistas, enskilda samtal med den unge, samtal med den eller dem som tagit emot den unge i sitt hem och samtal med vårdnadshavarna. Socialnämnden ska särskilt uppmärksamma den unges hälsa, utveckling, sociala beteende, skolgång samt relationer till anhöriga och andra närstående (13 a § LVU).

Socialnämnden har ett ansvar för att den unges behov av umgänge med föräldrar och vårdnadshavare så långt möjligt tillgodoses. Om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vården, får socialnämnden besluta hur den unges umgänge med bl.a. vårdnadshavare ska utövas eller besluta att den unges vistelseort inte ska röjas för föräldrar eller vårdnadshavare (14 § LVU).

4.3 Kriterier för beslut om vård enligt LVU

Det framgår av 1 § andra stycket LVU att den som är under 18 år ska beredas vård enligt lagen om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och under förutsättning att det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av dennes vårdnadshavare och – när den unge har fyllt 15 år – av honom eller henne själv.

I 2 § anges förutsättningarna för vård i det fall vårdbehovet har sin grund i den unges miljö (miljöfallen) medan 3 § innehåller bestämmelser om när vård kan ges på grund av den unges eget beteende (beteendefallen).

Kraven för att vård ska kunna beslutas i miljöfallen (2 §) är att det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i

hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas.

Vad gäller beteendefallen (3 §) kan vård beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. Vård ska också beslutas om den som dömts till sluten ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § brottsbalken vid verkställighetens slut bedöms vara i uppenbart behov av fortsatt vård för att inte löpa sådan risk som avses i paragrafen.

Den unges beteende kan läggas till grund för ett beslut om vård även efter det att den unge fyllt 18 men inte 20 år om det kan antas att behövlig vård inte kan ges med hans eller hennes samtycke (1 § tredje stycket LVU). Utöver de krav som framgår av 3 § krävs i dessa fall att vård med stöd av LVU är lämpligare än någon annan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt.

Det är förvaltningsrätten som, efter ansökan av socialnämnden, kan besluta om vård med stöd av LVU (4 § LVU). I fall då den unge redan är omhändertagen gäller att förvaltningsrätten ska ta upp ansökan till prövning inom två veckor från den dag då ansökan om vård kom in. Domstolen får förlänga denna tid om ytterligare utredning eller någon annan särskild omständighet gör det nödvändigt (34 § LVU). Det gäller också ett generellt krav på skyndsamt handläggning av mål och ärenden enligt lagen (33 § LVU), både i socialnämnden och hos domstolarna. Huvudregeln är att förvaltningsrätten ska hålla muntlig förhandling (35 § LVU).

4.4 Omedelbart omhändertagande

I brådskande situationer finns det möjlighet att besluta om omedelbart omhändertagande av den unge. En förutsättning är att det är sannolikt att den unge behöver beredas vård med stöd av LVU. Dessutom krävs det att förvaltningsrättens prövning av socialnämndens ansökan om vård inte kan avvaktas, antingen med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling eller med hänsyn till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras. Detta framgår av 6 § LVU.

Ett beslut om omedelbart omhändertagande får fattas av socialnämnden. Om nämndens beslut inte kan avvaktas, får i stället dess ordförande eller en annan ledamot som nämnden har förordnat fatta ett sådant beslut. Detta ska i så fall anmälas vid socialnämndens nästa sammanträde. Om frågan om omedelbart omhändertagande aktualiseras när socialnämnden redan har ansökt om vård med stöd av LVU till förvaltningsrätten, har även domstolen möjlighet att besluta om omedelbart omhändertagande (6 § LVU).

Socialnämndens beslut om omedelbart omhändertagande ska underställas förvaltningsrätten inom en vecka från den dag då beslutet fattades, varvid socialnämnden ska skicka beslutet och handlingarna i ärendet till domstolen. I dessa fall ska förvaltningsrätten pröva beslutet så snart det kan ske. Om det inte finns synnerliga hinder ska prövningen ske inom en vecka från den dag då beslutet och handlingarna kom in till domstolen (7 § LVU).

När förvaltningsrätten har fastställt beslutet om omedelbart omhändertagande gäller en tidsfrist om fyra veckor, från den dag då omhändertagandet verkställdes, för socialnämnden att ansöka hos förvaltningsrätten om att den unge ska beredas vård med stöd av LVU. Om det krävs ytterligare utredning eller någon annan särskild omständighet gör det nödvändigt, får förvaltningsrätten medge förlängning av fyraveckorsfristen (8 § LVU).

Om socialnämnden inte underställer förvaltningsrätten beslutet om omedelbart omhändertagande i tid eller för sent ansöker om vård med stöd av LVU blir konsekvensen att omhändertagandet upphör (7 § tredje stycket och 9 § första stycket 1 LVU). Annars upphör det omedelbara omhändertagandet när domstolen avgör frågan om vård (9 § första stycket 2 LVU). Socialnämnden ska också besluta att omhändertagandet ska upphöra om det inte längre finns skäl för omhändertagandet. Ett sådant beslut kan också meddelas av den domstol som har att pröva en fråga om vård med stöd av lagen (9 § tredje stycket LVU).

5 Svenska myndigheters behörighet i internationella situationer

5.1 Inledning

Det ingår i uppdraget som ligger till grund för denna promemoria att redogöra för och analysera de rättsliga förutsättningarna för att med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) omedelbart omhänderta barn och unga som vistas i Sverige men har hemvist utomlands.

Svenska domstolar och myndigheter är inför varje beslut som ska fattas skyldiga att på eget initiativ pröva om de är behöriga, dels enligt svenska interna behörighetsbestämmelser, dels enligt de regler som styr svenska domstolars och myndigheters internationella behörighet. Denna internationella behörighet – som ofta benämns domsrätt – avser svenska domstolars och myndigheters behörighet i förhållande till andra staters domstolar och myndigheter.

I mål och ärenden som saknar internationell anknytning är det oftast uppenbart att internationell behörighet (domsrätt) finns. Prövningen av frågan om domsrätt är då vanligtvis underförstådd. När det finns en internationell dimension i målet eller ärendet anges det ofta uttryckligen i domen eller beslutet varför domstolen eller myndigheten anser att den har internationell behörighet.

Detta kapitel tar sikte på att i enlighet med uppdraget belysa i vilka situationer som svenska domstolar och myndigheter har internationell behörighet att besluta om omedelbart omhändertagande enligt LVU för barn som vistas i Sverige men saknar hemvist här. De relevanta domsrätsreglerna finns i olika regelverk beroende på om beslutet gäller ett barn (se avsnitt 5.2) eller om det

gäller en ung person som fyllt 18 men inte 20 år (se avsnitt 5.3). Eftersom domsrättsreglerna är komplicerade lämnas en förenklad och sammanfattande redogörelse i avsnitt 5.4.

Avslutningsvis sägs något om vilket lands lagar som ska tillämpas (avsnitt 5.5).

5.2 Domsrätt avseende barn

5.2.1 Tillämpliga domsrättsregler

Domsrättsregler som har betydelse för omedelbart omhändertagande av barn med stöd av LVU finns i Bryssel II-förordningen² och i lagen om 1996 års Haagkonvention³.

Bryssel II-förordningen är bindande och direkt tillämplig i Sverige. Bestämmelserna i förordningen är tillämpliga i alla EU:s medlemsstater utom Danmark (artikel 2.3). Enligt Högsta domstolens praxis ska förordningens domsrättsregler tillämpas i Sverige även i fall när det saknas anknytning till någon annan medlemsstat (NJA 2011 s. 499).⁴

² Enligt artikel 1.1 ska förordningen tillämpas på civilrättsliga frågor om bl.a. tillerkännande, utövande, delegering, upphörande eller begränsande av föräldraansvar. Genom EU-domstolens dom den 27 november 2007 i mål C-435/06 ”C” har det klargjorts att detta innebär att förordningens domsrättsregler även gäller beslut om omedelbart omhändertagande och placering av barn utanför det egna hemmet med stöd av LVU. Enligt artikel 1.3.g i förordningen ska den visserligen inte tillämpas på åtgärder som vidtas till följd av brottsliga gärningar som har begåtts av barn. EU-domstolen har dock klargjort att ett beslut om placering av barn omfattas av förordningens bestämmelser under förutsättning att placeringen beslutas för att skydda barnet och inte för att straffa det. Detta gäller enligt domstolen även om placeringen innebär att barnet frihetsberövas (EU-domstolens dom den 26 april 2012 i mål C-92/12 ”PPU”, p. 65).

³ Det anges i artikel 1 i konventionen att ändamålet med konventionen är att fastställa den stat vars myndigheter har behörighet att vidta åtgärder till skydd för barnets person och egendom. Det framgår av artikel 3 att åtgärder som avses i artikel 1 i synnerhet kan gälla bland annat ”tillerkännande, utövande, upphörande eller begränsande av föräldraansvar liksom delegering av detsamma” eller ”placering av barnet i familjehem eller på en institution”. I artikel 1.2 förtydligas att begreppet föräldraansvar i konventionen omfattar ”vårdnad eller varje liknande förhållande som avgör föräldrars, förmyndares eller andra rättsliga företrädares rättigheter, befogenheter och ansvar i förhållande till barnets person eller egendom”.

⁴ Rättsfallet har i den juridiska litteraturen uppfattats som en bekräftelse av att Bryssel II-förordningens bestämmelser kan medföra domsrätt även i situationer då anknytning till annan medlemsstat saknas. Detta anses dock inte gälla artiklarna 11 och 12, som avser olovligt bortförda barn, eftersom dessa artiklar förutsätter att två medlemsstater är berörda (se Michael Bogdan, ”Svensk och EU-domstolens rättspraxis i internationell privat- och processrätt 2011-2012”, SvJT 2013, s. 945 och Maarit Jänterä-Jareborg, ”Barnets bästa och Sveriges ansvar för överflyttning av olovligt bortförda barn”, SvJT 2014 s. 406). Efter den

Bestämmelserna om domsrätt i 1996 års Haagkonvention⁵ är inkorporerade i svensk rätt och gäller som lag här i landet. Det innebär att domsreglerna i Bryssel II-förordningen och 1996 års Haagkonvention överlappar varandra. Deras inbördes förhållande regleras i artikel 61 i Bryssel II-förordningen. Av artikeln framgår att förordningen gäller framför 1996 års Haagkonvention när barnet i fråga har hemvist inom en medlemsstats territorium.⁶ Danmark räknas inte som medlemsstat i detta sammanhang.

Om det vid en tillämpning av Bryssel II-förordningens domsregler kan konstateras att det inte finns någon domstol eller myndighet vare sig i Sverige eller i någon annan medlemsstat som är behörig enligt förordningens domsregler i artiklarna 8–13, är det enligt artikel 14 tillåtet för en domstol eller myndighet att använda nationella regler för att finna stöd för sin behörighet. I Sverige utgörs dessa nationella regler av domsreglerna i lagen om 1996 års Haagkonvention.

Domsreglerna i lagen om 1996 års Haagkonventionen ska förmodligen anses tillämpliga oavsett om en annan fördragslutande stat berörs. I vart fall är domsreglerna i artikel 6 (om flyktbarn m.m.) och i artiklarna 11 och 12 (om brådslande och tillfälliga åtgärder) tillämpliga oavsett om en annan fördragslutande stat är berörd.⁷ Sannolikt gäller dock samma sak för de flesta andra domsregler i konventionen. I den juridiska litteraturen har bedömningen gjorts att konventionens bestämmelser helt har ersatt de svenska autonoma, icke-lagfästa domsregler som tidigare användes för att fastställa svensk domsrätt avseende åtgärder med stöd av LVU för barn.⁸

aktuella domen har 1996 års Haagkonvention inkorporerats i svensk rätt och gäller som lag (se avsnitt 5.2.1). Det är möjligt att denna förändring har påverkat i vilken utsträckning Bryssel II-förordningen ska tillämpas även när det saknas anknytning till en annan medlemsstat.

⁵ Det fullständiga namnet är Den i Haag den 19 oktober 1996 dagtecknade konventionen om behörighet tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i frågor om föräldransvar och åtgärder till skydd för barn.

⁶ Se även prop. 2011/12:85, s. 30.

⁷ Se handboken *Practical Handbook on the Operation of the 1996 Hague Child Protection Convention*, avsnitt 3.11, som finns tillgänglig på Haagkonferensens webbplats: www.hcch.net.

⁸ Jämför Michael Bogdan, *Svensk internationell privat- och processrätt*, publicerad i Zetee den 21 januari 2014, s. 202.

5.2.2 Allmän domsrätt

Huvudregeln enligt Bryssel II-förordningen är att domstolarna och myndigheterna i den medlemsstat där ett barn har hemvist vid den tidpunkt då talan väcks är behöriga (artikel 8)⁹. Domsrätten enligt denna bestämmelse är allmän i den bemärkelsen att svenska domstolar och myndigheter har en i förhållande till andra stater oinskränkt behörighet, det vill säga de har behörighet att både fatta brådskande beslut – såsom ett beslut om omedelbart omhändertagande – och att slutligt avgöra frågan om beredande av vård enligt LVU.

Hemvistbegreppet är ett autonomt EU-rättsligt begrepp, som inte har exakt samma innebörd som enligt svensk inhemsk rätt. Vid tillämpning av Bryssel II-förordningen ska hemvist fastställas mot bakgrund av de faktiska omständigheterna i det enskilda fallet. Hänsyn ska tas till barnets fysiska närvaro i en medlemsstat men även till andra omständigheter som kan visa att denna närvaro på inget sätt är tillfällig eller sporadisk. Vidare ska barnets fastställda hemvist avspegla det förhållandet att barnet i viss utsträckning är integrerat i socialt hänseende och i familjehänseende.¹⁰

Under vissa förutsättningar kan det finnas allmän domsrätt (det vill säga oinskränkt internationell behörighet) för svenska domstolar och myndigheter enligt Bryssel II-förordningen även om barnet saknar hemvist i Sverige. För det första följer det av artikel 13.1 att domstolarna och myndigheterna i den stat där barnet befinner sig har allmän behörighet om barnets hemvist inte kan fastställas. För det andra finns det särskilda bestämmelser i artiklarna 10 och 11 i fråga om barn som förts bort olovligt.¹¹ För det tredje kan domstolarna och myndigheterna i en stat som barnet har en nära anknytning till bli behöriga om parterna i målet eller ärendet godkänner det (artikel 12). För det fjärde följer det av artikel 13.2 att domstolarna och myndigheterna i den medlemsstat

⁹ Att begreppet domstol även kan syfta på myndigheter följer av definitionen i artikel 2.

¹⁰ Se EU-domstolens dom den 2 april 2009 i mål C-523/07 "A", i vilken domstolen utvecklar vad som ska beaktas vid bedömningen av hemvistfrågan. EU-domstolen har återkommit till frågan i sin dom den 22 december 2010 i mål C-497/10 "PPU" som gällde ett spädbarn som hade bortförts till en annan medlemsstat.

¹¹ Även om dessa bestämmelser oftast aktualiseras i vårdnads- och umgängestvister mellan föräldrar, kan de också bli tillämpliga i LVU-mål (se exempelvis Kammarrätten i Göteborgs dom den 14 mars 2013 i mål 9050-12).

där ett ”flyktingbarn” befinner sig ska vara behöriga. Samma sak gäller i fråga om barn som har fördrivits på grund av oroligheter i ursprungslandet. Härutöver finns det enligt artikel 15 en möjlighet att genom ett särskilt förfarande få den allmänna domsrätten överflyttad till Sverige.

Om tillämpningen av dessa domsregler i ett enskilt fall inte ger stöd för vare sig svensk doms rätt eller doms rätt för en annan medlemsstat, har svenska domstolar och myndigheter möjlighet att söka stöd för sin doms rätt i lagen om 1996 års Haagkonvention.¹² Oftast ger dock den lagen inte några vidare möjligheter till svensk doms rätt än bestämmelserna i Bryssel II-förordningen. De aktuella doms rättreglerna i artiklarna 5–9 i konventionen överensstämmer nämligen i stort med vad som gäller enligt Bryssel II-förordningen. Denna överensstämmelse har sin grund i att konventionens bestämmelser var förebild när Bryssel II-förordningen utarbetades.

Hemvistbegreppet i 1996 års Haagkonvention har inte definierats i konventionen. Det förefaller dock stå klart att begreppet, i likhet med vad som gäller enligt Bryssel II-förordningen, utgår från de faktiska förhållandena. En person anses ha sitt hemvist där han eller hon har sina primära intressen som t.ex. förskola, skola, arbete, varaktig bostad och sin närmaste familj. Semester eller tillfällig vistelse i ett annat land är inte tillräckligt för att grunda hemvist där.¹³

5.2.3 Doms rätt avseende brådskande åtgärder

I fall då svenska domstolar eller myndigheter saknar allmän doms rätt enligt bestämmelserna som beskrivs i föregående avsnitt, finns enligt Bryssel II-förordningen ett utrymme för Sverige att tillåta svenska domstolar och myndigheter att vidta brådskande åtgärder, såsom omedelbart omhändertagande, för ett barn som vistas här i landet. Det anges i artikel 20.1 i förordningen att dess bestämmelser inte ska hindra att domstolarna i en medlemsstat i

¹² Det anges i artikel 14 i Bryssel II-förordningen att om ingen medlemsstats domstol är behörig enligt artiklarna 8–13, ska behörigheten i varje medlemsstat bestämmas enligt den statens lag.

¹³ Se Underhållsskyldighet i internationella situationer (SOU 2010:59), s. 145 och Förklarande rapport (Explanatory report) till 1996 års Haagkonvention, p. 38 ff.

brådskande fall vidtar interimistiska åtgärder, däribland säkerhetsåtgärder, avseende personer eller tillgångar i den staten i enlighet med medlemsstatens lagstiftning, även om en domstol i en annan medlemsstat är behörig att pröva målet i sak enligt förordningen.

Artikel 20.1 i Bryssel II-förordningen är alltså inte i sig en behörighetsgivande bestämmelse, utan en bestämmelse som ger utrymme för att tillämpa andra domsrättsregler än dem som finns i förordningen.¹⁴ Artikel 11 klargör att Sverige kan tillämpa de särskilda domsrättsreglerna avseende brådskande åtgärder som finns i lagen om 1996 års Haagkonvention. I artikel 11 i konventionen anges att myndigheterna i varje fördragsslutande stat på vars territorium barnet eller egendom som tillhör barnet finns ska ha behörighet att vidta nödvändiga skyddsåtgärder i alla brådskande fall. Dessutom finns i artikel 12 en ytterligare domsrättsregel avseende tillfälliga åtgärder till skydd för ett barns person eller egendom, vilken kan användas i vissa specifika situationer.¹⁵

5.3 Domsrätt avseende unga personer

Domsrättsreglerna i Bryssel II-förordningen och lagen om 1996 års Haagkonvention är inte tillämpliga i fråga om unga som fyllt 18 år.¹⁶ Lagfästa domsrättsregler avseende beslut enligt LVU för denna grupp personer saknas.

Enligt vad som traditionellt har ansetts gälla föreligger svensk allmän domsrätt avseende åtgärder enligt LVU så snart den unge vistas i Sverige. Det är möjligt att detta fortfarande gäller för gruppen unga över 18 år.¹⁷ Det skulle i så fall innebära att den svenska domsrätten numera är mer långtgående i fråga om LVU-

¹⁴ Se EU-domstolens dom den 15 juli 2010 i mål C-256/09, p. 61.

¹⁵ Innebörden av artikel 11 och 12 i 1996 års Haagkonvention, liksom artiklarnas inbördes samband, diskuteras i handboken *Practical Handbook on the Operation of the 1996 Hague Child Protection Convention*, kapitel 7, som finns tillgänglig på Haagkonferensens webbplats: www.hcch.net.

¹⁶ I 1996 års Haagkonvention anges det uttryckligen att den tillämpas på barn till dess att de uppnått 18 års ålder (artikel 2). I Bryssel II-förordningen anges att den gäller tillerkännande, utövande, delegering, upphörande eller begränsning av föräldraansvar (artikel 1.1). Med föräldraansvar avses enligt artikel 2.7 i förordningen rättigheter och skyldigheter med avseende på ett barn eller dess egendom. Begreppet barn får antas avse personer som är under 18 år.

¹⁷ Jämför *Skydd för vuxna i internationella situationer – 2000 års Haagkonvention* (SOU 2015:74), s. 101–102.

insatser för unga över 18 år än vad som gäller avseende sådana insatser för barn. Det är möjligt att domstolspraxis avseende svensk domsrätt för unga över 18 år influeras av vad som numera enligt lag gäller för barn.¹⁸ Enhetlighetsskäl kan sägas tala för en sådan utveckling.

Utredningen om skydd för vuxna i internationella situationer har föreslagit att domsrätsreglerna i 2000 års Haagkonvention¹⁹ ska inkorporeras i svensk rätt (se SOU 2015:74). Dessa domsrätsregler ska enligt förslaget bli tillämpliga bland annat i fråga om åtgärder enligt LVU för unga över 18 år. Förslaget bereds inom Regeringskansliet.

5.4 En sammanfattning av domsrätsreglerna

I avsnitt 5.2–5.3 redovisas de domsrätsregler som styr huruvida svenska domstolar och myndigheter är behöriga i förhållande till utländska myndigheter att fatta beslut om ingripande åtgärder med stöd av LVU när barnet eller den unge har hemvist utomlands.

I fråga om barn finns domsrätsreglerna i Bryssel II-förordningen och lagen om 1996 års Haagkonvention. De innebär förenklat att följande gäller. Om ett barn saknar hemvist i Sverige har svenska förvaltningsrätter i de flesta fall inte behörighet att besluta om vård med stöd av 2 och 3 §§ LVU. Domsrättsreglerna medger dock att svenska socialnämnder och förvaltningsrätter ändå beslutar om brådskande, interimistiska åtgärder, såsom ett omedelbart omhändertagande, avseende ett barn som vistas här i landet. När barnets hemvist inte kan fastställas eller när det är fråga om ett flyktingbarn eller ett barn som har fördrivits på grund av oroligheter i ursprungslandet, då har svenska domstolar och myndigheter behörighet både att besluta om beredande av vård och att besluta om omedelbart omhändertagande. Det förutsätts även i dessa fall att barnet vistas här i landet.

Beträffande unga över 18 år är rättsläget inte lika klart och domsrätten kan vara mer långtgående än vad som gäller för barn.

¹⁸ Kammarrätten i Göteborgs tillämpade i sin dom den 2 augusti 2013 i mål 4751-13 kriteriet ”tillräcklig anknytning”.

¹⁹ Den i Haag den 13 januari 2000 dagtecknade konventionen om internationell skydd för vuxna.

Möjligen räcker det att den unge vistas i Sverige för att svenska domstolar och socialnämnder ska ha allmän domsrätt att besluta om åtgärder med stöd av LVU.

5.5 Tillämplig lag

För att svenska domstolar och myndigheter ska kunna besluta om åtgärder med stöd av LVU krävs att svensk rätt är tillämplig i målet eller ärendet. Bryssel II-förordningen saknar bestämmelser om lagval i denna typ av ärenden.

I ärenden som gäller barn bestäms lagvalsfrågan enligt artiklarna 15–22 i 1996 års Haagkonvention. Huvudregeln enligt artikel 15 är att domstolar och myndigheter ska tillämpa sitt lands egen lag. En motsvarande princip får antas gälla för unga över 18 år.²⁰

²⁰ Se Vilhelm Persson, "Förvaltningsrättslig jurisdiktion", *Förvaltningsrättslig tidskrift* 2007:4 s. 330.

6 Lagstiftningen i några andra länder

6.1 Inledning

Det ingår i uppdraget att redogöra för lagstiftningen i ett urval andra medlemsstater i EU, däribland Finland, när det gäller omedelbart omhändertagande av barn och unga som vistas i landet men som har hemvist i något annat land. Enligt uppdraget ska det också övergripande redovisas hur interimistiska beslut enligt artikel 20 i Bryssel II-förordningen hanteras i andra medlemsstater i EU. Det gäller alltså interimistiska beslut i situationer då domstolarna i något annat land är behöriga att avgöra frågan om vård.

I avsnitt 3.2–3.5 redovisas lagstiftningen rörande omedelbart omhändertagande i Finland, England och Wales, Tyskland samt Danmark. Vad gäller hanteringen av interimistiska beslut i internationella situationer kan det konstateras att dessa länder tillämpar samma bestämmelser i den nationella lagstiftningen som i inhemska ärenden utan internationell anknytning. Enligt de uppgifter som inhämtats förorsakar den ordningen såvitt känt inte några påtagliga tillämpningsproblem i dessa staters rättssystem. Vad som i övrigt har framkommit om den praktiska hanteringen av sådana ärenden redovisas nedan i anslutning till respektive land.

6.2 Finland

Motsvarigheten till omedelbart omhändertagande kallas i Finland för brådskande placering av barn. Förutsättningarna för en sådan åtgärd anges i 38 § barnskyddslagen. Där föreskrivs att den omsorg som ett barn behöver kan ordnas som en brådskande placering om barnet befinner sig i omedelbar fara av sådana skäl som anges i 40 §

samma lag. Enligt 40 § ska ett barn omhändertas och barnets vård ordnas utom hemmet, om brister i omsorgen om barnet eller andra uppväxtförhållanden hotar att allvarligt äventyra barnets hälsa eller utveckling. Samma sak gäller om barnet allvarligt äventyrar sin hälsa eller utveckling genom att använda berusningsmedel, genom en brottslig gärning som inte kan anses obetydlig eller genom annat därmed jämställbart beteende. Ett beslut om omhändertagande och vård utom hemmet enligt 40 § får dock fattas endast om åtgärder inom öppenvården inte är lämpliga eller möjliga för att tillgodose omsorgen om barnet på ett sätt som stämmer med barnets bästa eller om åtgärderna inom öppenvården har visat sig vara otillräckliga. Dessutom krävs att vården utom hemmet bedöms motsvara barnets bästa i enlighet med de principer som närmare anges i lagen.

Ett beslut om brådskande placering enligt 38 § fattas av vissa särskilda tjänstemän inom kommunen (38 § första stycket och 13 § första stycket barnskyddslagen). Det är möjligt att begära omprövning av ett sådant beslut hos ett organ inom kommunen (89 §) och att överklaga till förvaltningsdomstol (90 §).

Den brådskande placeringen kan pågå i högst 30 dagar. Tiden kan förlängas en gång med högst 30 dagar. En förutsättning för förlängning är att det inte är möjligt att fatta beslut om behövliga barnskyddsåtgärder utan tilläggsutredningar, vilka inte kunnat åstadkommas under den första 30-dagarsperioden. Det krävs även i dessa fall att placeringen är förenlig med barnets bästa (38 a §).

En brådskande placering förfaller om inte den ansvariga tjänstemannen inom 30 dagar begär förlängning av fristen eller ansöker till förvaltningsdomstolen om att barnet med stöd av 40 § ska omhändertas och få vård utom hemmet. Om vårdnadshavarna och de barn som fyllt 12 år samtycker till beslutet om omhändertagande och placeringen utanför hemmet, kan beslutet fattas av tjänstemannen själv inom samma frist, i stället för att tjänstemannen ansöker till domstolen (39 och 43 §§).

Finländska kommuner har ansvar för ett barn som vistas i Finland oavsett var barnet har hemvist. Enligt uppgifter från det finländska socialministeriet hanteras ärenden som omfattas av artikel 20 i Bryssel II-förordningen på samma sätt som nationella ärenden. Barn som vistas i Finland men har hemvist utomlands kan

alltså i en brådskande situation ändå beredas vård och omsorg med stöd av 38 § barnskyddslagen.

6.3 England och Wales

Generellt gäller att lokala sociala myndigheter, liksom polisen, är skyldiga att ingripa när ett barn som vistas i England eller Wales antingen lider påtaglig skada eller riskerar att sannolikt lida sådan skada. Detta följer av 1989 års barnlag (*Children Act 1989*).

Beslut om omedelbart omhändertagande motsvaras i England och Wales närmast av en *emergency protection order* enligt barnlagen. Ett sådant beslut fattas av en domstol efter ansökan av den lokala sociala myndigheten. En sådan ansökan kan också göras av polisen, på den lokala sociala myndighetens vägnar, i de fall då polisen har omhändertagit ett barn som en polisiär skyddsåtgärd.

Domstolarna i England och Wales är som huvudregel enligt 3 § i 1986 års familjelag (*Family Act 1986*) behöriga att fatta beslut rörande barn som vistas där. I fråga om omedelbart omhändertagande spelar barnets hemvist ingen roll. Domstolen får bifalla ansökan om omedelbart omhändertagande om det är sannolikt att barnet kommer att lida påtaglig skada om han eller hon inte placeras utanför hemmet. Ansökan får också bifallas om myndigheterna utan giltig orsak hindras från att vidta nödvändiga utredningsåtgärder avseende ett barn som bedöms lida påtaglig skada eller som bedöms riskera att sannolikt lida sådan skada (44 § barnlagen).

Genom beslutet om omedelbart omhändertagande kan den lokala sociala myndigheten tilldelas befogenheter att placera barnet utanför det egna hemmet på en säker plats, exempelvis ett sjukhus, och att förordna att barnet ska stanna där.

Det omedelbara omhändertagandet får normalt pågå i högst åtta dagar men kan förlängas en gång med ytterligare sju dagar (45 § barnlagen). Under denna tid ska den lokala sociala myndigheten skyndsamt utreda om det finns behov att ansöka till domstolen om icke tidsbegränsade åtgärder, såsom beslut om vård eller beslut om tillsynsinsatser (*care order* respektive *supervision order*).

När domstolen mottar en ansökan om sådana vård- eller tillsynsinsatser är domstolen skyldig att senast dagen därpå pröva

sin internationella behörighet i de fall då det finns ett internationellt inslag i målet. Skulle domstolen komma fram till att den allmänna domsrätten finns i ett annat land fortsätter domstolen att vidta nödvändiga interimistiska skyddsåtgärder tills den behöriga utländska domstolen har meddelat dels att den anser sig ha domsrätt, dels att den har vidtagit lämpliga åtgärder i ärendet.

6.4 Tyskland

I Tyskland motsvaras omedelbart omhändertagande av *Inobhutnahme* med stöd av den tyska socialbalken (*Sozialgesetzbuch*). Den kommunala ungdomsnämnden (*Jugendamt*) ska besluta om ett sådant omhändertagande om det på grund av en överhängande fara är nödvändigt för att tillgodose barnets bästa samtidigt som en domstolsprövning inte kan avvaktas. Ungdomsnämnden är också skyldig att omhänderta utländska barn om de kommer ensamma till Tyskland och upphåller sig där utan vårdnadshavare eller liknande (42 § och 42 a § *Sozialgesetzbuch*). Omhändertagandet innebär att ungdomsnämnden har rätt att placera barnet i ett annat boende än det egna hemmet. Nämnden får också företa alla rättshandlingar som är nödvändiga för att säkerställa barnets bästa.

När ett barn har omhändertagits är det ungdomsnämndens uppgift att skyndsamt underställa beslutet familjedomstolens prövning (8 a § andra stycket). Någon lagfäst tidsfrist för hur snabbt underställningen måste ske finns dock inte. Barnets föräldrar har möjlighet att också överklaga beslutet om omedelbart omhändertagande till förvaltningsdomstolen (*Verwaltungsgericht*) och på så sätt få saken prövad parallellt i två domstolar.

Ungdomsnämnden ska också skyndsamt informera vårdnadshavarna om omhändertagandet och tillsammans med dem utvärdera riskerna för barnet. Om vårdnadshavarna motsätter sig omhändertagandet har ungdomsnämnden två alternativ. Antingen kan nämnden överlämna barnet till vårdnadshavarna, under förutsättning att ett överlämnande inte hotar barnets bästa. I annat fall får nämnden vända sig till familjedomstolen för att utverka ett domstolsbeslut angående de åtgärder som behövs för att säkerställa barnets bästa.

Vidare kan familjedomstolen på eget initiativ inleda ett ärende för att säkerställa att ett barn skyddas mot att fara illa. Ett sådant initiativ kan tas av domstolen så snart domstolen får kännedom om sakförhållanden som ger anledning att inleda ett sådant ärende.

I början av sin handläggning prövar familjedomstolen alltid om den har internationell behörighet. Även i de fall domstolen kommer fram till att behörigheten är begränsad till sådana brådskande åtgärder som avses i artikel 20 Bryssel II-förordningen är det samma inhemska bestämmelser om skyddsåtgärder som tillämpas. Myndigheterna i det land som har allmän behörighet informeras alltid på något sätt om de beslut som har fattats i Tyskland.

Familjedomstolen har möjlighet att genom interimistiska beslut förordna om olika åtgärder för att tillvara barnets intressen, såsom att helt eller delvis inskränka föräldrarnas rätt att bestämma över barnets vård. Någon tidgräns för hur länge sådana interimistiska åtgärder kan pågå finns inte, om inte domstolen själv bestämmer en tidgräns. Det interimistiska beslutet gäller normalt till dess domstolen förordnar något annat (56 § lagen om processen i familjemål och rättsvårdsärenden [*Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit*]). Det interimistiska beslutet omprövas fortlöpande av domstolen.

6.5 Danmark

I Danmark motsvaras omedelbart omhändertagande av ett interimistiskt beslut om placering utanför hemmet utan samtycke (*foreløbig afgørelse om anbringelse uden for hjemmet uden samtykke*).

Enligt 58 § i den danska socialtjänstlagen (*lov om social service*) kan ett barn placeras utanför hemmet mot barnets och vårdnadshavarnas vilja om det finns en uppenbar risk att barnets hälsa eller utveckling lider allvarlig skada på grund av bristande omsorg eller behandling av barnet, på grund av övergrepp mot barnet, på grund av missbruksproblem, brottslighet eller andra allvarliga sociala svårigheter hos barnet, eller på grund av andra problem med uppförande och anpassning hos barnet. Ett beslut om placering utanför hemmet förutsätter att det finns en grundad anledning att anta att problemen inte kan lösas om barnet bor kvar hemma.

Om kriterierna enligt 58 § är uppfyllda får den lokala barn- och ungdomsnämnden (*børn og unge-udvalget*) besluta om placering utanför hemmet utan samtycke av vårdnadshavare och av barnet om han eller hon har fyllt 15 år. Barn- och ungdomsnämnden leds av en tingsrättsdomare och består därutöver av två ledamöter från kommunstyrelsen och två sakkunniga (19 § lagen om rättssäkerhet och förvaltning på det sociala området [*lov om retssikkerhed og administration på det sociale område*])

Ett interimistiskt beslut om placering utanför hemmet får fattas av barn- och ungdomsnämndens ordförande eller vice ordförande, om nämndens prövning inte kan avvaktas på grund av barnets omedelbara behov. Ett interimistiskt beslut ska underställas nämnden för godkännande snarast möjligt, och senast inom en vecka från det att beslutet verkställdes. Efter nämndens godkännande gäller beslutet i en månad. Chefen för överprövningsmyndigheten *Ankestyrelsen* kan också fatta ett interimistiskt beslut, vilket då gäller i en månad (75 § socialtjänstlagen).

Alla som uppehåller sig lagligt i Danmark har rätt till hjälp enligt socialtjänstlagen (2 § i lagen). Trots att Danmark är medlem i EU omfattas landet enligt ett särskilt undantag inte av Bryssel II-förordningen. Danmark har dock tillträtt 1996 års Haagkonvention och domsrättsreglerna i konventionen gäller som lag i landet (1 § *lov om Haagerbørnebeskyttelseskonventionen*, se också avsnitt 2.1 i propositionen *regeringsforslag 2005/1 LSF 14*). Danska myndigheter kan således enligt artikel 11 eller 12 i konventionen i brådskande situationer ha internationell behörighet att vidta interimistiska åtgärder till skydd för ett barn som vistas i Danmark.

7 Behovet av nya bestämmelser

Bedömning: Det bör förtydligas i LVU att socialnämnden i vissa internationella situationer kan besluta om omedelbart omhändertagande av barn och unga som vistas i Sverige.

Skälen för bedömningen

Enligt uppdraget ska det i denna promemoria föreslås nödvändiga författningsändringar för att svenska myndigheter ska kunna besluta om omedelbart omhändertagande av barn som befinner sig i Sverige men har hemvist utomlands.

Som framgår i avsnitt 5.2.3 har svenska domstolar och myndigheter som regel internationell behörighet (domsrätt) att besluta om omedelbart omhändertagande när ett barn vistas i Sverige, även i fall då den internationella behörigheten att besluta om beredande av vård tillkommer myndigheterna i barnets hemvistland. För att ett beslut om omedelbart omhändertagande ska kunna fattas räcker det inte att det finns internationell behörighet, utan det måste också finnas stöd i den nationella materiella rätten, dvs. i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Det är detta senare led som har gett upphov till problem i rättstillämpningen i Sverige. Bestämmelsen om omedelbart omhändertagande i 6 § LVU har nämligen ibland tolkats på det sättet att ett omedelbart omhändertagande endast får ske om det är sannolikt att den unge kommer att kunna beredas vård med stöd av LVU, dvs. med stöd av svensk lag.

Orsaken till att det råder osäkerhet om rättsläget kan kortfattat beskrivas på följande sätt. Enligt 6 § i LVU är en av förutsättningarna för omedelbart omhändertagande att den unge sannolikt ”behöver beredas vård med stöd av denna lag”. Å ena

sidan ger denna formulering intrycket att bestämmelsen endast ska tillämpas i sådana fall då den unges vårdbehov sannolikt kommer att kunna tillgodoses med stöd av den svenska lagstiftningen. Å andra sidan medger bestämmelsen enligt sin ordalydelse att beslut om omedelbart omhändertagande fattas i Sverige även om den unges vårdbehov i praktiken inte kommer att leda till att han eller hon bereds vård med stöd av LVU utan enligt beslut av en utländsk behörig myndighet.

Vad gäller möjligheterna att med stöd av 6 § LVU besluta om omedelbart omhändertagande i den aktuella typen av situationer får rättsläget alltså anses vara oklart. Denna slutsats bekräftas av det faktum att domstolarna har tillämpat bestämmelsen på olika sätt.²¹ Vägledande avgöranden från Högsta förvaltningsdomstolen saknas.

Det finns mycket som talar för att syftet med lagstiftningen aldrig varit något annat än att de barn och unga som vistas i Sverige vid behov av brådskande insatser ska kunna bli föremål för ett omedelbart omhändertagande. Den aktuella frågan diskuterades visserligen aldrig uttryckligen i de propositioner som ligger till grund för LVU.²² Sannolikt framstod dock frågeställningen som ovidkommande eftersom allmän domsrätt länge ansågs föreligga så snart barnet eller den unge vistades i Sverige.²³ När 1996 års Haagkonvention skulle inkorporeras i svensk rätt synes regeringen ha utgått från att det var oproblemiskt att besluta om omedelbart omhändertagande även i fall när det inte finns svensk allmän domsrätt.²⁴

Det övergripande syftet med den sociala skyddslagstiftningen pekar i samma riktning. Det är enligt 2 kap. 1 § socialtjänstlagen

²¹ Jämför exempelvis Kammarätten i Sundsvalls beslut den 20 juni 2011 i mål 1467-11 och Kammarätten i Stockholms dom den 21 april 2016 i mål 2740-16.

²² Bestämmelsen i 6 § motsvaras med språkliga och redaktionella ändringar av 6 § i den numera upphävda lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (se prop. 1989/90:28 s. 110). De ursprungliga övervägandena finns i prop. 1979/80:1, s. 590.

²³ Se Skydd för vuxna i internationella situationer – 2000 års Haagkonvention (SOU 2015:74), s. 101–102.

²⁴ I propositionen tog regeringen upp omedelbart omhändertagande som exempel på en åtgärd vilken kan vidtas med stöd av artikel 11 i konventionen. Regeringen konstaterade att en sådan åtgärd kan aktualiseras när ett barn vistas i Sverige, även om eventuella ytterligare insatser sedan fattas av den stats myndigheter som har allmän domsrätt. Regeringen avstod i propositionen från att föreslå någon ny bestämmelse om omedelbart omhändertagande. Som kontrast kan det noteras att regeringen samtidigt föreslog en ny bestämmelse om tillfälliga åtgärder på ett närliggande område (s. 41 i prop. 2011/12:85 och 5 § lagen om 1996 års Haagkonvention). Se även författningsskomentaren, sidan 28 i propositionen.

varje kommun som har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver (se avsnitt 4.1). I detta borde rimligen ligga en tanke om att kommunen i vart fall i brådskande situationer ska kunna ingripa till skydd för alla barn och unga som vistas där, oavsett var deras hemvist är. Det är i linje det synsätt som verkar finnas i andra länder i vår närhet (se kapitel 6).

Med hänsyn till att omedelbart omhändertagande är en ingripande åtgärd mot enskild är det av rättssäkerhetsskäl viktigt att lagstiftningen klart och entydigt anger myndigheternas befogenheter. Så är inte fallet vad gäller möjligheterna att besluta om omedelbart omhändertagande i situationer då domsrättsreglerna inte medger att omhändertagandet följs upp med en ansökan om beredande av vård. Det bör därför föreslås författningsändringar som förtydligar att socialnämnden i sådana internationella situationer kan besluta om omedelbart omhändertagande. Detta är i linje med uppdraget som ligger till grund för denna promemoria och stämmer väl överens med syftet med LVU.

Det ingår i uppdraget att även analysera och redovisa om det är möjligt och lämpligt att låta förslagen omfatta unga som har fyllt 18 år och i så fall föreslå vilka åldersgrupper som ska omfattas. Den oklarhet rörande rättsläget som föreligger avseende omedelbart omhändertagande av barn i internationella situationer är hänförligt till sådana fall då socialnämnden har internationell behörighet att besluta om brådskande åtgärder samtidigt som förvaltningsrätten saknar internationell behörighet avseende beslut om beredande av vård. Sådana fall kan förmodligen inträffa även avseende unga som fyllt 18 men inte 20 år (jämför avsnitt 5.3).

Det huvudsakliga syftet med förslagen i promemorian är att förtydliga att omedelbart omhändertagande kan ske även i den aktuella typen av situationer, det vill säga fall då förvaltningsrätten saknar internationell behörighet avseende beslut om beredande av vård. Att de materiella förutsättningarna för omedelbart omhändertagande enligt LVU är tydliga avseende denna fråga framstår som lika angeläget när det gäller unga som fyllt 18 år. Förslagen bör mot denna bakgrund omfatta hela den krets av unga som berörs av bestämmelserna om omedelbart omhändertagande enligt LVU, dvs. barn och unga som fyllt 18 men inte 20 år.

8 Förslag till ny reglering

8.1 Utgångspunkter

Bedömning: Samma ordning som gäller enligt befintliga bestämmelser om omedelbart omhändertagande bör så långt som möjligt gälla i fråga om omedelbart omhändertagande i internationella situationer. Några nya särskilda bestämmelser om bland annat rätten till offentligt biträde, om skyndsam handläggning, om domstolens sammansättning och om vården av den unga föreslås därför inte.

Skälen för bedömningen: Grundprincipen enligt socialtjänstlagen och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) är att kommunen har det yttersta ansvaret för att barn och unga som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver (jämför 2 kap. 1 § socialtjänstlagen, se avsnitt 4.1). Det bör eftersträvas att alla barn och unga som vistas i Sverige kan erbjudas samma skydd i akuta situationer, oavsett om de har hemvist i Sverige eller utlandet (jämför kapitel 7). Omedelbart omhändertagande i ärenden med internationell anknytning bör i princip vara rättsligt likställt med omedelbart omhändertagande i ärenden utan sådan anknytning. Samma ordning som gäller enligt befintliga bestämmelser om omedelbart omhändertagande bör därför så långt som möjligt även fortsättningsvis gälla i fråga om omedelbart omhändertagande i internationella situationer. Det saknas således i detta sammanhang anledning att föreslå nya särskilda bestämmelser om bland annat rätten till offentligt biträde, om skyndsam handläggning, om domstolens sammansättning, om överklagande av förvaltningsrättens beslut, och om vården av den unge under omhändertagandet.

I avsnitt 8.2–8.9 föreslås de nya materiella bestämmelser som bedöms vara nödvändiga för att skapa en fungerande och rättsäker ordning avseende beslut om omedelbart omhändertagande i ärenden med internationell anknytning. Därutöver krävs redaktionella ändringar i LVU och lagen om allmänna förvaltningsdomstolar så att det tydligt framgår att övriga bestämmelser om omedelbart omhändertagande gäller även i de fall då omhändertagandet är beslutat med stöd av de bestämmelser som föreslås i denna promemoria. Dessa justeringar framgår av författningsförslagen i kapitel 2.

8.2 En ny särskild reglering

Förslag: Det ska föreslås en ny särskild reglering i LVU med bestämmelser om omedelbart omhändertagande i vissa internationella situationer.

Skälen för förslaget: I kapitel 7 görs bedömningen att det bör förtydligas i LVU att socialnämnden i vissa internationella situationer kan besluta om omedelbart omhändertagande av barn och unga under 20 år som vistas i Sverige. Det föreslås därför i avsnitt 8.4 anpassade kriterier för beslut om omedelbart omhändertagande i sådana internationella situationer. Vidare lämnas förslag till ett antal särskilda bestämmelser, varav de viktigaste är bestämmelserna om hur länge det omedelbara omhändertagandet får pågå och om hur denna tidsfrist kan förlängas (se avsnitt 8.7 och 8.8).

Lagtekniskt skulle en möjlighet vara att foga in de nya bestämmelserna i de paragrafer som för närvarande reglerar motsvarande frågor, det vill säga 6–9 §§ LVU. Dessa paragrafer är redan omfattande och resultatet skulle bli ganska oöverskådliga bestämmelser. Det faktum att de nya bestämmelserna enbart kommer att tillämpas i undantagsfall talar också emot att ändra i den befintliga regleringen. De nya bestämmelserna bör i stället samlas i en särskild reglering i LVU, som i relevanta fall ska tillämpas i stället för bestämmelserna i 6–9 §§ LVU.

8.3 När ska den särskilda regleringen tillämpas?

Förslag: Den nya särskilda regleringen ska tillämpas i sådana internationella situationer då svenska domstolar inte är behöriga att besluta om beredande av vård.

Skälen för förslaget: Behovet av nya särskilda bestämmelser hänförs till sådana fall då bestämmelserna om internationell behörighet (domsrättsreglerna) inte medger att omhändertagandet följs upp med en ansökan om beredande av vård (se kapitel 7). Den nya särskilda regleringen bör mot denna bakgrund vara tillämplig i just sådana situationer, det vill säga då domsrättsreglerna förhindrar svenska domstolar från att besluta i sak om den unges vård. Annorlunda uttryckt gäller det sådana fall då socialnämndens behörighet enligt domsrättsreglerna är inskränkt till brådskaende, interimistiska åtgärder såsom omedelbart omhändertagande. Typiskt rör det sig om fall där den unge har sitt hemvist utomlands (se avsnitt 5.2.3 och 5.3).

Den omständigheten att det i ett enskilt fall finns internationella aspekter är alltså inte tillräcklig för att den nya regleringen ska tillämpas i stället för de vanliga bestämmelserna i LVU. Svenska domstolar kan ha allmän, oinskränkt behörighet att besluta om åtgärder med stöd av LVU för barn som vistas i Sverige trots att det finns internationella inslag i ärendet. Det gäller exempelvis unga som är att betrakta som flyktingbarn enligt Bryssel II-förordningen. Det gäller också barn vilkas hemvist inte kan fastställas, vilket kan vara fallet om barnet flyttar mellan olika länder utan att ha någon fast punkt i ett bestämt land. I dessa fall ger redan nuvarande bestämmelser i 6 § LVU stöd för att vid behov ingripa med ett beslut om omedelbart omhändertagande. Vidare har socialnämnden i dessa fall samma rättsliga möjligheter att följa upp det omedelbara omhändertagandet med en ansökan om beredande av vård som i ärenden utan internationella aspekter. Befintliga handlägningsbestämmelser i 6–9 §§ är därför väl anpassade för sådana ärenden. Något behov av nya särskilda bestämmelser för dessa fall finns inte.

8.4 Kriterier för omedelbart omhändertagande

Förslag: Det ska förtydligas att den som är under 20 år kan omhändertas omedelbart även i fall då svenska domstolar inte är behöriga att fatta beslut om beredande av vård. Förutsättningarna för omhändertagande ska vara att

- barnet eller den unge vistas i Sverige,
- det är sannolikt att barnet eller den unge skulle ha kunnat beredas vård med stöd av LVU om svenska domstolar hade varit behöriga, och
- åtgärder av en behörig utländsk myndighet inte kan avvaktas med hänsyn till risken för barnets eller den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras.

Skälen för förslaget: I avsnitt 8.1 görs bedömningen att samma ordning som gäller enligt befintliga bestämmelser om omedelbart omhändertagande så långt som möjligt bör tillämpas i fråga om omedelbart omhändertagande i internationella situationer. Mot denna bakgrund bör kriterierna för ett beslut om omedelbart omhändertagande enligt den nya regleringen utformas med nu gällande kriterier i 6 § LVU som modell. Bestämmelserna i den nya regleringen måste dock i vissa avseenden anpassas, framförallt med hänsyn till att det omedelbara omhändertagandet inte kommer att följas av någon ansökan om vård i de aktuella fallen.

Enligt 6 § LVU krävs det för det första att ”det är sannolikt att den unge behöver beredas vård med stöd av denna lag”. Motsvarande kriterium enligt den nya regleringen bör i stället vara att det är sannolikt att den unge *skulle ha kunnat* beredas vård med stöd av LVU om svenska domstolar hade varit behöriga. Därigenom förtydligas att ett beslut om omedelbart omhändertagande kan fattas trots att behörigheten att besluta om beredande av vård tillkommer en utländsk myndighet och att det därför inte är aktuellt med någon ansökan om vård enligt 6 § LVU till förvaltningsrätten.

Ett andra kriterium enligt 6 § LVU är ”att rättsens beslut om vård inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa

eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras.” I den nya bestämmelsen bör ”rättens beslut” ersättas med ”åtgärder av behörig utländsk myndighet”. Begreppet behörig utländsk myndighet omfattar även en utländsk domstol.

Övriga kriterier för omedelbart omhändertagande enligt 6 § framstår som adekvata även i sådana situationer som omfattas av den nya regleringen. Kriteriet att ”den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras” kan i internationella situationer syfta på situationer då utredning behöver bedrivas med tvång, även om utredningsåtgärderna inte ska läggas till grund för en ansökan om vård i Sverige. Exempelvis kan nämnden ha kvalificerade indikationer på att den unge är i brådskande behov av vård samtidigt som det är omöjligt att utreda de närmare förhållandena på grund av att den unge eller vårdnadshavarna inte vill medverka. I en sådan situation kan ett omedelbart omhändertagande behövas för att det ska kunna klarläggas om omhändertagandet är välgrundat eller om misstankarna kan avskrivs. Även kriteriet att ”vidare åtgärder hindras” är relevant i ärenden enligt den nya särskilda regleringen, exempelvis om det finns en påtaglig risk att den unge avviker och håller sig undan nödvändiga vårdinsatser.

Enligt domsreglerna i artikel 20 i Bryssel II-förordningen och artikel 11 och 12 i 1996 års Haagkonvention är det en förutsättning att barnet vistas i Sverige för att svenska domstolar och myndigheter ska kunna grunda domsrätt på dessa artiklar (se avsnitt 5.2.3). Motsvarande begränsning torde gälla för domsrätten avseende unga som fyllt 18 år (se avsnitt 5.3). Av tydlighetsskäl är det lämpligt att detta krav återspeglas i den materiella regleringen i LVU. Det ska således föreskrivas att omedelbart omhändertagande enligt den nya bestämmelsen bara kan ske när barnet eller den unge vistas i Sverige. Föreskriften påverkar naturligtvis inte innebörden av domsreglerna i Bryssel II-förordningen och 1996 års Haagkonvention och det faktum att svenska domstolar och myndigheter alltid är skyldiga att beakta gällande domsregler (se avsnitt 5.1).

8.5 Beslutsfattande m.m.

Förslag: Bestämmelserna i LVU om beslutsfattande (6 § andra–tredje styckena), om underställning av socialnämndens beslut (7 § första–tredje styckena) och om unga som är häktade (9 § andra stycket) ska tillämpas för beslut om omedelbart omhändertagande enligt den nya särskilda regleringen.

Skälen för förslaget: Beslut om omedelbart omhändertagande får enligt 6 § andra stycket LVU fattas av socialnämnden. I brådskande fall får beslutet fattas av socialnämndens ordförande eller annan förordnad ledamot, varpå beslutet ska anmälas vid nämndens nästa sammanträde. I 7 § första och tredje styckena LVU finns bestämmelser om att socialnämndens beslut inom en vecka ska underställas förvaltningsrätten och att omhändertagandet annars upphör. Tillsammans med beslutet ska nämnden skicka handlingarna i ärendet till förvaltningsrätten. Enligt 7 § andra stycket ska förvaltningsrätten pröva beslutet så snart det kan ske och senast inom en vecka från den dag då beslutet och handlingarna kom in till rätten om det inte finns synnerliga hinder. I 9 § andra stycket anges att ett omedelbart omhändertagande inte får verkställas om den unge är häktad (se även avsnitt 4.4).

I avsnitt 8.1 görs bedömningen att samma ordning som gäller enligt befintliga bestämmelser om omedelbart omhändertagande så långt som möjligt bör gälla i fråga om omedelbart omhändertagande i internationella situationer. Skäl saknas att föreslå avvikande bestämmelser avseende de nu berörda frågorna. Det som föreskrivs i bestämmelserna bör gälla även i fråga om omedelbart omhändertagande enligt den nya särskilda regleringen.

Det följer av 6 § tredje stycket LVU att inte bara socialnämnden, utan även en förvaltningsdomstol, kan besluta om omedelbart omhändertagande i vissa fall. Denna möjlighet gäller endast när socialnämnden har ansökt till förvaltningsrätten om vård med stöd av lagen. Vad gäller den nya särskilda regleringen borde någon motsvarande möjlighet egentligen inte behövas, eftersom socialnämnden inte ska ansöka om vård till förvaltningsrätten i de här aktuella fallen. Fall kan dock inträffa där socialnämnden bedömer att det finns allmän domsrätt och att en ansökan om vård ska göras i Sverige, medan förvaltningsrätten, när den ska pröva

ansökan om vård, finner att svenska domstolar och myndigheter endast har behörighet att besluta om brådskande åtgärder. Det är i en sådan situation lämpligt att förvaltningsrätten vid behov kan besluta om omedelbart omhändertagande. Möjligheten för domstol att besluta om omedelbart omhändertagande ska därför gälla även vid beslut enligt den nya särskilda regleringen.

De ovan beskrivna bestämmelserna i 6 § andra–tredje styckena, 7 § första–tredje styckena och 9 § andra stycket LVU är till sin utformning väl ägnade för att tillämpas även i situationer som den nya regleringen gäller för. Tillämpligheten bör klargöras i lagen genom en hänvisning till bestämmelserna.

8.6 Bryssel II-förordningen och lagen om 1996 års Haagkonvention

Förslag: Det ska i LVU erinras om att det finns tillämpliga bestämmelser i lagen om 1996 års Haagkonvention och i Bryssel II-förordningen. I dessa författningar finns det bland annat bestämmelser som innebär att ett beslut om omedelbart omhändertagande ska upphöra i vissa fall.

Skälen för förslaget: Det följer av artikel 20.2 i Bryssel II-förordningen att ett omedelbart omhändertagande som vidtas som en brådskande åtgärd enligt artikel 20.1 ska upphöra att gälla när den behöriga utländska myndigheten har vidtagit ”de åtgärder den anser lämpliga”. Det är fråga om en EU-rättslig förordningsbestämmelse som är direkt tillämplig.

Motsvarande regler finns också i lagen om 1996 års Haagkonvention. I situationer då ett omedelbart omhändertagande beslutas med stöd av den behörighet som följer av artikel 11 eller 12 i konventionen ska det omedelbara omhändertagandet upphöra när den behöriga utländska myndigheten har ”vidtagit de åtgärder som situationen kräver”. När det omhändertagna barnet har hemvist i en icke fördragsslutande stat gäller det sagda enligt dessa artiklar i konventionen först då den behöriga utländska myndighetens åtgärder erkänns i Sverige.

I Bryssel II-förordningen och lagen om 1996 års Haagkonvention finns även andra bestämmelser som är viktiga att

beakta vid handläggningen av ett LVU-ärende med internationell anknytning. Om talan väcks vid en svensk domstol som inte är behörig enligt Bryssel II-förordningen och det finns en behörig domstol i en annan medlemsstat, ska den svenska domstolen enligt artikel 17 i förordningen självmant förklara sig obehörig. Enligt vad EU-domstolen uttalat kan det med hänsyn till barnets bästa också krävas att socialnämnden underrättar den utländska myndighet som har allmän behörighet, antingen direkt eller genom centralmyndigheten (EU-domstolens dom den 2 april 2009 i mål 523/07, p. 61). Socialnämnden kan vända sig till Utrikesdepartementet som är svensk centralmyndighet för att få hjälp att kontakta den behöriga utländska myndigheten. Härutöver finns det i Bryssel II-förordningen och lagen om 1996 års Haagkonvention bestämmelser om erkännande och verkställighet av utländska domar och beslut som kan innebära att utländska myndigheters beslut ska få effekt här i landet.²⁵

Av tydlighetsskäl bör det i anslutning till den nya särskilda regleringen i LVU tas in en upplysningsbestämmelse som erinrar om bestämmelserna i Bryssel II-förordningen och i lagen om 1996 års Haagkonvention.

8.7 Ansökan om fortsatt omhändertagande

Förslag: Ett omedelbart omhändertagande ska kunna fortsätta högst fyra veckor från den dag då det verkställdes. På ansökan av socialnämnden ska förvaltningsrätten kunna medge att det omedelbara omhändertagandet fortsätter längre, om förutsättningarna för omhändertagandet fortfarande föreligger. Medgivandet ska få lämnas för högst tre månader åt gången.

Socialnämnden ska i ansökan ange hur lång tid omhändertagandet enligt nämnden behöver fortsätta och vilka omständigheter som nämnden åberopar till stöd för ansökan. Tillsammans med ansökan ska socialnämnden överlämna handlingarna i ärendet till förvaltningsrätten.

²⁵ Kapitel III i Bryssel II-förordningen och artiklarna 23–28 i 1996 års Haagkonvention, se vidare propositionerna 2007/08:98 och 2011/12:85.

En ansökan enligt första stycket ska ha kommit in till förvaltningsrätten innan tiden för gällande beslut om omhändertagande har löpt ut. Har ansökan kommit in till förvaltningsrätten, får omhändertagandet fortsätta i avvaktan på domstolens beslut. Om socialnämnden inte ansöker inom föreskriven tid, eller om domstolen avslår ansökan, ska omhändertagandet upphöra omedelbart.

Skälen för förslaget: Det är socialnämndens uppgift att ta kontakt med den utländska myndighet som är behörig och att samarbeta med den myndigheten för att tillgodose den unges intressen (se vidare avsnitt 8.6). Ett beslut om omedelbart omhändertagande har i formellt hänseende endast betydelse fram till dess att den behöriga utländska myndigheten vidtagit åtgärder i ärendet. Det svenska beslutet om omedelbart omhändertagande upphör att gälla då den behöriga utländska myndigheten vidtagit de åtgärder den anser lämpliga eller de åtgärder som situationen kräver (artikel 20.2 i Bryssel II-förordningen respektive artiklarna 11.2–3 och 12.2–3 i 1996 års Haagkonvention). Den utländska myndighetens beslut ska erkännas och verkställas här i Sverige i enlighet med vad som föreskrivs i förordningen och konventionen (se avsnitt 8.6).

Hur lång tid det svenska beslutet om omedelbart omhändertagande behöver pågå beror på när den utländska behöriga myndigheten tar ställning i ärendet. Socialnämnden ska hantera denna typ av ärenden skyndsamt, men det kan av olika skäl ta tid att identifiera den behöriga myndigheten och att upprätta kontaktvägar. Svenska myndigheter kan också ha svårt att påverka hur snabbt den utländska myndigheten agerar.

Så länge det omedelbara omhändertagandet pågår har socialnämnden ett ansvar att fortlöpande pröva om det omedelbara omhändertagandet är befogat eller om det ska upphöra (se avsnitt 8.9). När viss tid förflutit utan att det formella ansvaret för barnet eller den unge har tagits över av en behörig utländsk myndighet, bör det krävas att socialnämnden genom en ansökan till förvaltningsrätten inhämtar medgivande till fortsatt omhändertagande.

Fråga är inom vilken tidsram en sådan domstolsprövning ska ske. Enligt gällande rätt kan ett omedelbart omhändertagande bestå i fyra veckor från den dag då omhändertagandet verkställdes innan

socialnämnden måste ansöka om vård till förvaltningsrätten. I ärenden om omedelbart omhändertagande enligt den nya särskilda regleringen kommer socialnämndens utredningsarbete ofta att handla om samarbetet med den behöriga utländska myndigheten. Utredningsarbetet får alltså typiskt sett en annan inriktning än i vanliga LVU-ärenden där fokus ligger på den kommande ansökan om beredande av vård. Kontakterna med utländska myndigheter kan exempelvis ta mycket tid i anspråk, medan planeringen av barnets vård inte behöver bli lika omfattande. Sammantaget görs bedömningen att det saknas tillräckliga skäl för att i fråga om internationella situationer föreslå en kortare eller längre tidsfrist än vad som generellt gäller vid omedelbart omhändertagande. Det föreslås därför att ett omedelbart omhändertagande enligt den nya särskilda regleringen ska kunna pågå i högst fyra veckor på grundval av förvaltningsrättens fastställelsebeslut. Tiden ska, i likhet med vad som gäller för andra tidsfrister i LVU, räknas från den dag då beslutet verkställdes.

Förvaltningsrättens prövning ska avse om det med hänsyn till vad som framkommit i ärendet fortfarande är befogat att den unge är föremål för ett omedelbart omhändertagande. Förutsättningarna för hur snabbt den behöriga utländska myndigheten kan ta över ansvaret för den unge torde skilja sig mycket åt från fall till fall. Det bör därför inte anges i lagen hur lång tid omhändertagandet får fortsätta om förvaltningsrätten medger ansökan. Denna fråga ska i stället överlämnas till förvaltningsrättens bedömning. Det får dock anses vara ett minimikrav att det omedelbara omhändertagandet prövas av domstol med viss regelbundenhet om det pågår under lång tid. Ett medgivande till fortsatt vård bör därför inte kunna ges för längre tid än tre månader åt gången.

Det är socialnämnden som har bäst förutsättningar att skaffa fram information om den som har omhändertagits och om övriga relevanta omständigheter. I sin ansökan till förvaltningsrätten bör socialnämnden därför vara skyldig att redovisa vilka omständigheter som enligt socialnämnden utgör grund för fortsatt omedelbart omhändertagande och hur lång tid omhändertagandet enligt socialnämnden behöver fortsätta. Domstolen bör dock ha tillgång till alla uppgifter som tillförts ärendet hos socialnämnden. Det föreslås därför en föreskrift om att socialnämnden ska överlämna handlingarna i ärendet till förvaltningsrätten tillsammans med

ansökan om att det omedelbara omhändertagandet ska fortsätta. Det är samma krav som gäller när socialnämnden underställer förvaltningsrätten beslutet om omedelbart omhändertagande (se avsnitt 8.5 och 7 § LVU).

Av tydlighetsskäl ska det också uttryckligen föreskrivas att omhändertagandet upphör omedelbart om socialnämnden inte ansöker i tid eller om domstolen avslår ansökan om att omhändertagandet ska få fortsätta. En sådan föreskrift är i linje med motsvarande reglering i annan social tvångslagstiftning (se 10 och 28 §§ lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård). Om en ansökan har kommit in till förvaltningsrätten i rätt tid ska omhändertagandet få fortsätta i avvaktan på förvaltningsrättens beslut. Detta är i överensstämmelse med vad som gäller enligt 9 § LVU när förvaltningsrätten ska pröva en ansökan om beredande av vård (se även motsvarande reglering i 10 § lagen om psykiatrisk tvångsvård).

8.8 Handläggning av ansökan, överklagande och rätten till offentligt biträde

Förslag: En ansökan om fortsatt omhändertagandet ska handläggas enligt samma bestämmelser som gäller när ett beslut om omedelbart omhändertagande underställs förvaltningsrätten. Detta gäller även bestämmelserna om offentligt biträde och om överklagande av förvaltningsrättens dom.

Skälen för förslaget: I avsnitt 8.7 föreslås att förvaltningsrätten på ansökan av socialnämnden ska kunna medge att ett omedelbart omhändertagande fortsätter längre än fyra veckor från den dag då det verkställdes. Fråga är om det behövs någon särskild reglering rörande socialnämndens och domstolens handläggning av sådana ansökningar.

I ansökningsmålen kommer förvaltningsrätten i huvudsak att pröva samma frågor som den enligt gällande bestämmelser prövar i andra mål om omedelbart omhändertagande, med det tillägget att förvaltningsrätten i de nya ansökningsmålen också ska ta ställning till hur länge det omedelbara omhändertagandet ska få fortsätta. I LVU och lagen om allmänna förvaltningsdomstolar finns ett antal

särskilda bestämmelser som gäller för mål och ärenden om omedelbart omhändertagande.

Det föreskrivs för det första att förvaltningsrätten i mål om omedelbart omhändertagande är domför med en ensam lagfaren domare, om det inte är påkallat av särskild anledning att målet prövas av fullsuttan rätt (18 § andra och fjärde styckena lag [1971:289] om allmänna förvaltningsdomstolar). Vidare anges i 40 § LVU att ett beslut om omedelbart omhändertagande gäller omedelbart. Vid delgivning med enskild är det enligt 38 § LVU inte tillåtet att använda kungörelsedelgivning eller delgivning genom att stämmingsman lämnar handlingar till annan person (surrogatdelgivning) eller i anslutning till hemmet (spikning).

Det gäller för det andra ett särskilt krav på skyndsam handläggning (7 § andra stycket LVU). När socialnämnden underställer förvaltningsrätten beslutet om omedelbart omhändertagande ska förvaltningsrätten pröva beslutet så snart som det kan ske och senast inom en vecka från den dag då beslutet och handlingar kom in till domstolen. Undantag kan göras om det finns synnerliga hinder.

För det tredje finns det i LVU bestämmelser om barnets eller den unges ställning i mål och ärenden om omedelbart omhändertagande. I 36 § regleras barnets eller den unges rätt till information, rätt att få yttra sig och rätt att få sina åsikter och sin inställning beaktade. Vidare framgår att den som har fyllt 15 år har rätt att föra sin egen talan och att den som är yngre får höras i domstol förutsatt att han eller hon inte kan antas ta skada av det.

För det fjärde innehåller LVU föreskrifter om att ett offentligt biträde ska förordnas för den som åtgärden avser samt för dennes vårdnadshavare, om det inte måste antas att behov av biträde saknas (39 § första stycket LVU). Vidare gäller att ett gemensamt biträde ska förordnas om både den unge och dennes vårdnadshavare behöver ett offentligt biträde, under förutsättning att det inte finns motstridiga intressen mellan dem (39 § andra stycket LVU). Det är den domstol som handlägger målet som ska förordna offentligt biträde. I ärenden hos socialnämnd eller social distriktsnämnd förordnas offentligt biträde av förvaltningsrätten (39 § tredje stycket LVU). Enligt 36 § fjärde stycket är den som är förordnad som offentligt biträde, utan att samtidigt vara biträde för

vårdnadshavarna, den unges ställföreträdare utan särskilt förordnande.

Genom dessa bestämmelser säkerställs dels att mål om omedelbart omhändertagande kan avgöras snabbt, dels att den unges och vårdnadshavarnas rätt tas tillvara i processen. Dessa intressen gör sig gällande även när förvaltningsrätten ska pröva en ansökan om att det omedelbara omhändertagandet ska få fortsätta. Bedömningen blir därför att samma regler bör gälla för handläggning av en ansökan som när socialnämnden underställer förvaltningsrätten det ursprungliga beslutet om omedelbart omhändertagande.

Enligt 8 § LVU kan förvaltningsrätten förlänga den frist inom vilken socialnämnden måste ansöka om vård när det pågår ett omedelbart omhändertagande som beslutats enligt 6 §. Det anges i 41 § tredje stycket att förvaltningsrättens beslut om förlängd ansökningstid inte får överklagas. Fråga är om ett sådant överklagandeförbud bör gälla även i fråga om ett beslut om fortsatt omhändertagande enligt de bestämmelser som föreslås i denna promemoria.

Ett beslut om fortsatt omhändertagande enligt de nya bestämmelserna kan innebära att det omedelbara omhändertagandet fortsätter under relativt lång tid på grund av omständigheter som ligger utanför socialnämndens kontroll. Med hänsyn härtill bör det finnas samma rätts säkerhetsgarantier som vid förvaltningsrättens prövning av ett underställt beslut om omedelbart omhändertagande. Det ska således vara möjligt att överklaga förvaltningsrättens beslut avseende en ansökan om fortsatt omhändertagande på samma villkor som gäller för förvaltningsrättens beslut att fastställa det ursprungliga beslutet om omedelbart omhändertagande.

8.9 Det omedelbara omhändertagandet upphör

Förslag: Om det inte längre finns skäl för ett omedelbart omhändertagande ska socialnämnden besluta att omhändertagandet genast ska upphöra. Socialnämndens skyldighet att fatta sådana beslut ska komma till uttryck i den nya särskilda regleringen genom en hänvisning till 9 § tredje stycket i LVU.

Om socialnämnden fattar ett formellt beslut om att det omedelbara omhändertagandet inte ska upphöra, ska beslutet kunna överklagas.

Skälen för förslaget: Enligt 9 § tredje stycket LVU ska socialnämnden besluta att ett omedelbart omhändertagande genast ska upphöra om det inte längre finns skäl för det. Denna självklara regel bör gälla även för omedelbart omhändertagande som har beslutats enligt den nya särskilda regleringen. Detta bör åstadkommas genom en hänvisning i lagen. Den föreskriften kommer då att komplettera bestämmelserna om tidsfrister för omedelbart omhändertagande som föreslås i avsnitt 8.7, liksom bestämmelserna i Bryssel II-förordningen och i lagen om 1996 års Haagkonvention om att ett beslut om omedelbart omhändertagande ska sluta att gälla när den utländska behöriga myndigheten vidtar åtgärder av visst slag (se avsnitt 8.6).

Förvaltningsrättens handläggning av ett mål om omhändertagande enligt de nya bestämmelserna avslutas normalt i och med domstolens dom varigenom det underställda omhändertagandebeslutet fastställs eller upphävs. Om beslutet fastställs blir socialnämnden därefter med stöd av den föreslagna hänvisningen till 9 § tredje stycket skyldig att fortlöpande pröva om det omedelbara omhändertagandet ska bestå. Nämnden kan låta sitt ställningstagande i denna fråga komma till uttryck i ett formellt beslut. Om barnet eller vårdnadshavarna har begärt att omhändertagandet ska upphöra är det lämpligt att nämnden låter sitt ställningstagande få en sådan form.

Det föreskrivs i 41 § LVU att i de fall socialnämnden har beslutat om fortsatt vård med stöd av LVU får beslutet överklagas till förvaltningsrätten. Enligt 10 § LVU anses vården påbörjad när den unge på grund av ett beslut om omedelbart omhändertagande har placerats utanför sitt eget hem. I de fall socialnämnden fattar

ett formellt beslut om att ett omedelbart omhändertagande ska fortsätta, får beslutet anses vara ett beslut om att vården ska fortsätta, vilket kan överklagas enligt 41 § LVU. Det bedöms mot denna bakgrund inte föreligga behov av nya bestämmelser för att säkerställa att berörda enskilda ska kunna få frågan om upphörande av det omedelbara omhändertagande prövat i domstol.

8.10 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Förslag: De föreslagna författningsändringarna ska träda i kraft den 1 april 2018.

Bedömning: Några särskilda övergångsbestämmelser behövs inte.

Skälen för förslaget och bedömningen: Det huvudsakliga förslaget i denna promemoria är att det tydligare ska framgå av LVU att omedelbart omhändertagande kan ske i vissa internationella situationer. Med hänsyn till den tid som remittering och beredningen i Regeringskansliet oundvikligen tar i anspråk görs bedömningen att bestämmelserna kan träda i kraft tidigast under första halvan av nästa år. De nya bestämmelserna torde inte kräva några påtagliga anpassningar av berörda myndigheters verksamhet. Skäl att förskjuta ikraftträdandet av den anledningen finns alltså inte. Med hänsyn till att syftet med bestämmelserna är att skydda barn och unga som riskerar att fara illa framstår ett snabbt ikraftträdande som angeläget. Det föreslås därför att bestämmelserna ska träda i kraft den 1 april 2018.

Den nya regleringen kan läggas till grund för beslut om omedelbart omhändertagande från och med att bestämmelserna träder i kraft. Något behov av särskilda övergångsbestämmelser bedöms inte finnas.

9 Konsekvenser av förslagen

Bedömning: Genom förslagen säkerställs att socialnämnden snabbt kan ingripa i akuta situationer till skydd för barn och unga som vistas i Sverige. Vidare främjar förslagen en enhetlig rättstillämpning och förenklar socialnämndernas beslutsfattande.

Förslagen medför inte annat än marginella kostnadsökningar för domstolarna och kommunerna. Samma sak gäller statens kostnader för rättshjälp. Förslagen bedöms inte ha några konsekvenser för den kommunala självstyrelsen.

Skälen för bedömningen: Det ingår i uppdraget som ligger till grund för denna promemoria att analysera och redovisa konsekvenserna av lämnade förslag, samt att lämna förslag till den finansiering som förslagen föranleder.

Förslagen i promemorian innebär i huvudsak ett förtydligande av bestämmelserna i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) såvitt gäller socialnämndens möjligheter att omedelbart omhänderta barn och unga i vissa internationella situationer. Därigenom säkerställs att socialnämnden i akuta lägen kan ingripa till skydd för varje barn och ung person som vistas i Sverige, oavsett hur stark anknytning han eller hon har till Sverige. Detta förtydligande är framförallt angeläget av humanitära skäl och ur ett barnskyddsperspektiv. Att behövliga ingripanden kan ske snabbt bidrar också till att förhindra brottslighet och kan ses som en del av det brottsförebyggande arbetet.

Den nya bestämmelsen om omedelbart omhändertagande innebär att socialnämnden får besluta om en sådan åtgärd i vissa internationella situationer. Bestämmelsen är, i likhet med den nuvarande regleringen, formulerad så att den ger befogenhet för

socialnämnden att fatta ett sådant beslut. Kommunerna påförs således inte någon ny skyldighet och förslaget bedöms därför inte påverka den kommunala självstyrelsen.

Den nya regleringen ska tillämpas i stället för nu gällande bestämmelser om omedelbart omhändertagande i vissa internationella situationer. Regleringen berör en begränsad grupp barn och unga. Enligt uppgifter som inhämtats från organisationen Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) verkar det typiskt under de senaste åren ha funnits ett eller ett par ärenden av aktuellt slag hos socialnämnden i de större kommunerna. Det kan förmodas att antalet ärenden varit något fler i Stockholm.

Det saknas närmare uppgifter om hur stor andel av de barn och unga som berörs av förslagen som är flickor och pojkar respektive kvinnor och män. Bedömningen görs dock att förslagen inte har några avgörande konsekvenser för jämställdheten mellan dessa grupper.

Beträffande de kostadsmässiga konsekvenserna av förslagen bör följande beaktas. Företrädare för SKL har uppgivit att det utifrån de kontakter organisationen haft med enskilda kommuner inte finns något som tyder på att socialnämnderna i landet för närvarande skulle avstå från att besluta om omedelbart omhändertagande i sådana fall som kommer att omfattas av den nya regleringen. Att nämnderna beslutar om omedelbart omhändertagande trots att rättsläget för närvarande är oklart stämmer överens med SKL:s rekommendationer.²⁶ Mot denna bakgrund verkar det osannolikt att den nya regleringen skulle leda till att antalet omedelbara omhändertaganden ökar i någon märkbar omfattning.

Kommunen har enligt socialtjänstlagen alltid det yttersta ansvaret för att skydda barn och unga som vistas i kommunen. Ett omedelbart omhändertagande enligt den nya regleringen ska normalt innebära att barnet eller den unge snabbt överförs till myndigheterna i hemvistlandet. Genom överföringen avslutas

²⁶ Se information med rubriken Felaktig tolkning av reglerna om omhändertagande av barn, publicerad på SKL:s webbplats den 5 oktober 2016. SKL ger där uttryck för att bestämmelserna om omedelbart omhändertagande behöver tydliggöras med avseende på ingripanden mot barn som har hemvist i en annan EU-medlemsstat. Samtidigt gör SKL bedömningen att sådana barn måste kunna omhändertas omedelbart med stöd av befintliga regler i väntan på ny lagstiftning.

socialnämndens ansvar för de sociala insatser som barnet eller den unge behöver. Ett ärende enligt den nya regleringen innebär därför inte i sig nödvändigtvis mer kostnader för kommunen än om barnet eller den unge i stället hade erbjudits andra sociala insatser.

En nyhet som följer av förslagen är att socialnämnden kan ansöka om att ett omedelbart omhändertagande ska få fortsätta längre än fyra veckor. Denna möjlighet ska socialnämnden bara behöva använda i undantagsfall. Hanteringen av dessa ansökningar kan därför inte förväntas medföra annat än försumbara kostnader för socialnämnderna och för domstolarna, liksom för statens kostnader för rättshjälp.

Genom de nya bestämmelserna blir regleringen avseende omedelbart omhändertagande tydligare, vilket förenklar beslutsfattandet hos socialnämnderna. Tydligheten skapar också bättre förutsättningar för en enhetlig och förutsägbar rättstillämpning, vilket bidrar till en effektiv handläggning hos nämnderna. Dessa omständigheter talar för att förslagen kan leda till vissa besparingar hos kommunerna och i någon mån även hos förvaltningsdomstolarna.

Mot den angivna bakgrunden görs sammantaget bedömningen att förslagen inte medför annat än marginella konsekvenser avseende kostnader för domstolarna och för kommunerna. Samma sak gäller statens kostnader för rättshjälp. Eventuella kostnadsökningar ryms därför inom befintliga ekonomiska ramar. Förslagen kan i övrigt inte antas ha några tydliga ekonomiska konsekvenser för myndigheter, landsting, företag eller andra enskilda.

10 Författningskommentar

10.1 Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Omedelbart omhändertagande

6 § Socialnämnden får besluta att den som är under 20 år omedelbart *ska* omhändertas, om

1. det är sannolikt att den unge behöver beredas vård med stöd av denna lag, och

2. rättens beslut om vård inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras.

Om socialnämndens beslut om omhändertagande inte kan avvaktas, får nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta om omhändertagande. Beslutet *ska* anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

När socialnämnden har ansökt om vård med stöd av lagen, får även rätten besluta att den unge omedelbart *ska* omhändertas.

I 9 a–9 e §§ finns bestämmelser om omedelbart omhändertagande i vissa internationella situationer.

I paragrafen anges förutsättningarna för beslut om omedelbart omhändertagande och det erinras om bestämmelserna i 9 a–9 e §§ om omedelbart omhändertagande i vissa internationella situationer. Övervägandena finns i avsnitt 8.4.

Endast *fjärde stycket*, som innehåller en erinran om de särskilda bestämmelserna i 9 a–9 e §§, är nytt.

Omedelbart omhändertagande i vissa internationella situationer

9 a § 1 sådana internationella situationer då svenska domstolar inte är behöriga att besluta om beredande av vård tillämpas denna paragraf i stället för 6 § första stycket.

Socialnämnden får besluta att den som är under 20 år omedelbart ska omhändertas, om

- 1. den unge vistas i Sverige,*
- 2. det är sannolikt att den unge skulle ha kunnat beredas vård enligt denna lag om svenska domstolar hade varit behöriga, och*
- 3. åtgärder av behörig utländsk myndighet inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras.*

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om villkoren för omedelbart omhändertagande, vilka ska tillämpas i vissa internationella situationer i stället för bestämmelserna i 6 § första stycket. Övervägandena finns i avsnitt 8.3 och 8.4.

I bestämmelsen anges de materiella kriterierna för ett beslut om omedelbart omhändertagande i de fall paragrafen är tillämplig i stället för 6 §. Socialnämnden har, som alla myndigheter, en underförstådd skyldighet att kontrollera sin egen behörighet att fatta beslut, även i internationellt hänseende. Frågan om internationell behörighet (domsrätt) regleras inte i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Denna fråga styrs av domsrättsreglerna i Bryssel II-förordningen och lagen om 1996 års Haagkonvention, samt av principer som utvecklats i praxis. Dessa regler innebär förenklat att en svensk socialnämnd är behörig att vidta interimistiska åtgärder i brådskande fall om barnet vistas här i landet.

I *första stycket* klargörs att paragrafen ska tillämpas i stället för 6 § första stycket i sådana fall då svenska domstolar och myndigheter saknar behörighet att besluta om vården av den unge. Det rör sig alltså om situationer då den internationella behörigheten att besluta om vården om den unge tillkommer en utländsk myndighet enligt gällande domsrättsregler, framförallt Bryssel II-förordningen och lagen om 1996 års Haagkonvention. Som framgår i avsnitt 5.2.3 och 5.3 medger dessa domsrättsregler i sådana fall att svenska socialnämnder beslutar om brådskande, interimistiska åtgärder för barn som vistas här i landet. Syftet med förevarande bestämmelse är att

förtydliga att det i svensk materiell rätt, det vill säga i LVU, finns stöd för att fatta sådana beslut.

Föreskrifterna i första stycket innebär att den aktuella paragrafen endast ska tillämpas om de svenska domstolarnas och myndigheternas internationella behörighet enligt gällande domsrättsregler är inskränkt till brådskande åtgärder. Paragrafen ska alltså inte tillämpas bara därför att det finns en internationell anknytning i ett ärende. Ett exempel på när svensk domsrätt är oinskränkt trots att det finns en tydlig internationell anknytning är omhändertagande av sådana barn som är att betrakta som "flyktingbarn" enligt domsrättsreglerna och som vistas i Sverige. Ett eventuellt beslut om omedelbart omhändertagande av ett sådant barn prövas enligt de vanliga bestämmelserna i 6 § första stycket trots den internationella anknytningen. I sådana fall kan socialnämnden följa upp det omedelbara omhändertagandet med en ansökan om beredande av vård till förvaltningsrätten, och det finns inget behov av den särskilda regleringen i 9 a–9 e §§. Om det i ett enskilt fall är tveksamt om 6 § första stycket eller 9 a § ska tillämpas kan socialnämnden ange alternativa grunder för sitt beslut om omedelbart omhändertagande.

I *andra stycket* anges kriterierna för beslut om omedelbart omhändertagande. Det krävs för det första att barnet eller den unge vistas i Sverige. Övriga kriterier är utformade med 6 § första stycket som förebild. Kriterierna har anpassats med hänsyn till att ett beslut om omedelbart omhändertagande med stöd av 9 a § inte kommer att följas av någon ansökan om beredande av vård till förvaltningsrätten. Det framgår således att frågan om den unges behov av vård i princip ska bedömas utifrån hypotesen att den svenska domsrätten är oinskränkt. Om det exempelvis i ett enskilt fall hade varit möjligt med ett omedelbart omhändertagande om den unge hade haft hemvist i Sverige, då ska det finnas motsvarande möjlighet så länge det är fråga om en ung person som vistas här i landet.

Begreppet "behörig utländsk myndighet" omfattar även en behörig utländsk domstol.

Kriteriet att "den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras" får vid tillämpningen av förevarande paragraf i praktiken en annan innebörd än motsvarande kriterium i 6 §, eftersom det vid omhändertagande enligt 9 a § inte är aktuellt för socialnämnden att

sammanställa någon ansökan om beredande av vård. Ett exempel på när förevarande kriterium kan ha betydelse är sådana situationer då socialnämnden har kvalificerade misstankar om att den unge behöver vård men nämnden behöver vidta utredningsåtgärder med stöd av ett omedelbart omhändertagande för att få klarhet i om misstankarna är befogade.

Vad gäller kriteriet att ”vidare åtgärder hindras” blir den typiska tillämpningen också något förändrad jämfört med 6 §. Kriteriet syftar här främst på sådana insatser som socialnämnden kommer att tillhandahålla under tiden det omedelbara omhändertagandet pågår. Det kan inträffa att socialnämnden förutser att den behöriga utländska myndigheten kommer att besluta om vissa insatser för den unga och att socialnämnden bedömer dessa åtgärder som nödvändiga och lämpliga. Om det finns en tydlig risk för att den unge kommer att göra sig otillgänglig för dessa åtgärder bör den risken kunna vara ett skäl för att besluta om omedelbart omhändertagande, om övriga förutsättningar är uppfyllda. Det faktum att en utländsk myndighet, snarare än den svenska socialnämnden eller förvaltningsrätten, kommer att vara den myndighet som beslutar om de aktuella insatserna bör inte vara ett hinder mot att beakta risken för att den unge håller sig undan. Ett sådant synsätt är i linje med de principer om ömsesidigt erkännande och samarbete som kommer till uttryck i Bryssel II-förordningen och 1996 års Haagkonvention.

9 b § För beslut enligt 9 a § tillämpas 6 § andra–tredje styckena, 7 § första–tredje styckena och 9 § andra–tredje styckena.

Bestämmelser finns också i lagen (2012:318) om 1996 års Haagkonvention och i rådets förordning (EG) nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000.

I paragrafen, som är ny, anges att vissa bestämmelser i 6, 7 och 9 §§ ska tillämpas för beslut enligt 9 a §. Vidare innehåller bestämmelsen en erinran om att det finns tillämpliga bestämmelser i Bryssel II-förordningen och i lagen om 1996 års Haagkonvention. Övervägandena finns i avsnitt 8.5, 8.6 och 8.9.

Det följer av hänvisningen i *första stycket* att flera av de bestämmelser som gäller för ett vanligt beslut om omedelbart

omhändertagande med stöd av 6 § också ska tillämpas för motsvarande beslut som fattas med stöd av 9 a §.

Detta gäller för det första bestämmelserna i 6 § andra–tredje styckena om att socialnämndens ordförande, annan ledamot av nämnden, och förvaltningsrätten kan besluta om omedelbart omhändertagande.

För det andra gäller det bestämmelserna i 7 § första–tredje styckena om att socialnämndens beslut om omedelbart omhändertagande ska underställas förvaltningsrättens prövning. När förvaltningsrätten efter underställning fastställer ett beslut om omedelbart omhändertagande enligt 9 a § avslutas målet normalt i och med förvaltningsrättens dom. Om socialnämnden återkommer med en ansökan om att det omedelbara omhändertagandet ska få fortsätta längre än fyra veckor enligt 9 d § kan ansökan hanteras i ett nytt mål hos domstolen.

För det tredje ska vid omedelbart omhändertagande enligt 9 a § bestämmelsen i 9 § andra stycket tillämpas. Den bestämmelsen innebär att ett beslut om omedelbart omhändertagande inte får verkställas om den unge är häktad.

För det fjärde medför hänvisningen till 9 § tredje stycket att socialnämnden ska besluta att ett omhändertagande genast ska upphöra om det inte längre finns skäl för omhändertagandet. Socialnämnden är skyldig att fortlöpande pröva om det omedelbara omhändertagandet ska bestå. Om nämnden låter sitt ställningstagande i denna fråga komma till uttryck i ett formellt beslut kan beslutet överklagas till förvaltningsrätten (se 41 § LVU och avsnitt 8.9). Ett beslut om att det omedelbara omhändertagandet ska upphöra kan vara föranlett av att sakförhållandena förändras eller att det kommer fram nya uppgifter i ärendet. Om en ung person som är omhändertagen fyller 20 år ska socialnämnden genast upphäva det omedelbara omhändertagandet, eftersom endast den som är under 20 år kan vara föremål för ett omedelbart omhändertagande enligt 9 a §.

I *andra stycket* erinras om att det finns tillämpliga bestämmelser i Bryssel II-förordningen och i lagen om 1996 års Haagkonvention. I dessa instrument finns dels bestämmelser om domsrätt, det vill säga bestämmelser som styr när svenska domstolar och myndigheter har internationell behörighet. Dels innehåller instrumenten flera andra föreskrifter som svenska domstolar och

myndigheter måste beakta vid omedelbart omhändertagande i ett ärende med internationell anknytning. Det rör sig bland annat om bestämmelser om samarbete med domstolar och myndigheter i andra länder, vilket kan ske genom centralmyndigheterna, och om erkännande och verkställighet av avgöranden av en behörig utländsk myndighet. Där finns också föreskrifter som innebär att ett svenskt beslut om omedelbart omhändertagande ska upphöra när den behöriga utländska myndigheten vidtar åtgärder i samma ärende. Bestämmelserna beskrivs närmare i avsnitt 8.6.

9 c § Om förvaltningsrätten fastställer socialnämndens beslut om omedelbart omhändertagande enligt 9 a § får omhändertagandet fortsätta högst fyra veckor från den dag då omhändertagandet verkställdes. Samma sak gäller om förvaltningsrätten själv har fattat ett sådant beslut.

I paragrafen, som är ny, anges hur länge ett omedelbart omhändertagande enligt 9 a § får fortsätta. Övervägandena finns i avsnitt 8.7.

Av bestämmelsen följer att ett omedelbart omhändertagande får pågå högst fyra veckor från den dag då omhändertagandet verkställdes. Enligt bestämmelserna i Bryssel II-förordningen och lagen om 1996 års Haagkonvention kommer det svenska beslutet om omedelbart omhändertagande att ersättas av det beslut som den behöriga utländska myndigheten fattar. Det är socialnämndens ansvar att ta kontakt med denna myndighet för att säkerställa skyddet om den unge. Kontakterna kan initieras genom Utrikesdepartementet som är svensk centralmyndighet enligt Bryssel II-förordningen och 1996 års Haagkonvention.

I enlighet med vad som föreskrivs i 9 d § finns det möjlighet för socialnämnden att ansöka om att ett omedelbart omhändertagande ska få fortsätta längre än fyra veckor.

9 d § På ansökan av socialnämnden får förvaltningsrätten medge att det omedelbara omhändertagandet fortsätter utöver den längsta tiden enligt 9 c §, om förutsättningarna för omedelbart omhändertagande enligt 9 a § fortfarande föreligger. Medgivande får lämnas för högst tre månader åt gången, räknat från den dag då domstolen meddelar beslut i frågan.

Socialnämnden ska i ansökan ange hur lång tid omhändertagandet enligt nämnden behöver fortsätta och vilka omständigheter som nämnden åberopar

till stöd för ansökan. Tillsammans med ansökan ska socialnämnden överlämna handlingarna i ärendet till förvaltningsrätten.

En ansökan enligt första stycket ska ha kommit in till förvaltningsrätten innan tiden för gällande beslut om omhändertagande har löpt ut. Har ansökan kommit in till förvaltningsrätten, får omhändertagandet fortsätta i avvaktan på förvaltningsrättens beslut. Om socialnämnden inte ansöker inom föreskriven tid eller om domstolen avslår ansökan, ska omhändertagandet upphöra omedelbart.

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om att förvaltningsrätten på ansökan av socialnämnden kan medge att ett omedelbart omhändertagande fortsätter längre än fyra veckor. Övervägandena finns i avsnitt 8.7.

Enligt 9 c § får ett omedelbart omhändertagande som beslutats med stöd av 9 a § fortsätta högst fyra veckor från den dag då det verkställdes. Enligt *första stycket* i förevarande paragraf har socialnämnden möjlighet att ansöka hos förvaltningsrätten om att omhändertagandet ska få fortsätta längre. Förvaltningsrätten ska då pröva dels om det fortfarande finns skäl för det omedelbara omhändertagandet, dels hur länge det omedelbara omhändertagandet ska få fortsätta. Vad gäller den senare frågan bör domstolen beakta hur lång tid det kan förväntas ta innan den behöriga utländska myndigheten tar över ansvaret för den unge. Vidare bör domstolen beakta de grunder som socialnämnden anför till stöd det omedelbara omhändertagandet. Om den utredning som socialnämnden presenterar ger tydligt stöd för att den unge behöver vara omhändertagen kan förvaltningsrätten låta omhändertagandet fortsätta under en förhållandevis lång tid. Om det däremot finns ytterligare utredningsåtgärder som kan behöva vidtas av socialnämnden för att frågan om omedelbart omhändertagande ska kunna bedömas på ett tillförlitligt sätt, bör domstolen vara mer återhållsam. Samma sak gäller om det av annan orsak finns skäl för att inom kort tid underkasta ärendet en ny domstolsgranskning. Socialnämnden har alltid möjlighet att vid behov ansöka på nytt om ytterligare förlängning.

Enligt *andra stycket* är det socialnämndens uppgift att i ansökan ange hur lång tid omhändertagandet enligt nämndens mening behöver fortsätta. Eftersom det är en utländsk myndighet som har behörighet att slutligt råda över vården om den unge, kan det förväntas av socialnämnden att den skyndsamt identifierar denna

myndighet och inleder ett samarbete och informationsutbyte för att på bästa sätt ta tillvara den unges behov. Socialnämnden kan ta hjälp av den svenska centralmyndigheten (Utrikesdepartementet) för att etablera kontakt med den behöriga myndigheten. Utifrån vad som då framkommer bör socialnämnden kunna göra en motiverad uppskattning av hur länge det omedelbara omhändertagandet med stöd av LVU behöver gälla enligt nämndens bedömning. Det anges vidare i andra stycket att socialnämnden ska ange de omständigheter som nämnden åberopar till stöd för sin ansökan. Med detta avses såväl de omständigheter som utgör grund för det omedelbara omhändertagandet som de omständigheter som ligger till grund för nämndens bedömning av hur länge omhändertagandet behöver fortsätta. Socialnämnden har också en skyldighet att överlämna handlingarna i ärendet till förvaltningsrätten.

I *tredje stycket* förtydligas att en ansökan enligt första stycket måste göras innan fristen om fyra veckor enligt 9 c § har löpt ut. I annat fall upphör omhändertagandet omedelbart. Om förvaltningsrätten i samma ärende redan har medgett fortsatt omhändertagande innebär den aktuella bestämmelsen att den nya ansökan måste göras inom den av förvaltningsrätten medgivna tiden. Vidare förtydligas att omhändertagandet får fortsätta under tiden ansökan prövas samt att omhändertagandet upphör omedelbart om förvaltningsrätten avslår ansökan.

9 e § Förvaltningsrätten ska pröva en ansökan enligt 9 d § så snart det kan ske. Om det inte finns synnerliga hinder, ska prövningen ske inom en vecka från den dag då ansökan och handlingarna kom in till rätten.

I paragrafen finns bestämmelser om skyndsamt handläggning av ansökan om fortsatt omhändertagande och om tidsfrister för prövningen. Övervägandena finns i avsnitt 8.8.

I bestämmelsen åläggs förvaltningsrätten att handlägga en ansökan om fortsatt omhändertagande skyndsamt. Vidare föreskrivs att förvaltningsrätten ska pröva ansökan inom en vecka, såvida det inte finns synnerliga hinder. Det är samma krav som gäller enligt 7 § då domstolen prövar ett underställt beslut om omedelbart omhändertagande. Även om begreppet synnerliga hinder har samma innebörd här, kan det inträffa att sådant hinder uppkommer oftare i mål med internationella inslag. Hand-

läggningen kan fördröjas på grund av omständigheter som ligger utanför socialnämndens och förvaltningsrättens kontroll, exempelvis då kontakten med utländska myndigheter tar lång tid eller då handlingar som tillförs målet måste översättas. Förvaltningsrätten ska naturligtvis vidta alla rimliga åtgärder för att den föreskrivna fristen efterlevs.

10.2 Övriga författningsförslag

De nya bestämmelserna innebär att det finns två tillkommande kategorier av mål om omedelbart omhändertagande: mål som avses i 9 a § (omedelbart omhändertagande i vissa internationella situationer) och mål som avses i 9 d § (ansökan om fortsatt omhändertagande). När begreppet ”beslut om omedelbart omhändertagande” används utan någon närmare precisering i LVU eller i lagen om allmänna förvaltningsdomstolar är utgångspunkten att begreppet syftar på såväl mål enligt 6 § som mål enligt de nya bestämmelserna i 9 a § eller 9 d §. På några ställen i dessa lagar har det av tydlighets-skäl preciserats vilken eller vilka kategorier av mål som avses.

Utredningsuppdraget

Behov av utredning

Kommunens ansvar

Av 2 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) framgår att varje kommun svarar för socialtjänsten inom sitt område, och har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver. Socialtjänstlagen bygger på frivillighet och innebär att socialnämnden inte kan vidta åtgärder mot den enskildes vilja. Verksamheten ska bygga på respekt för den enskildes självbestämmanderätt och integritet.

Socialnämnden ska med särskild uppmärksamhet följa utvecklingen hos barn och unga som har visat tecken till en ogynnsam utveckling samt i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och unga som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om barnets eller den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet (5 kap. 1 § socialtjänstlagen).

Tvångsvård

Insatser till barn och unga ska i första hand ges på frivillig väg med stöd av socialtjänstlagen. Om detta inte är möjligt kan lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) bli tillämplig. LVU är en kompletterande lag till socialtjänstlagen och reglerar förutsättningarna för att tvångsvis vårda eller skydda den unge. LVU:s tillämpning är knuten till att den unge har ett vård- eller skyddsbehov, som inte kan tillgodoses med frivilliga lösningar.

Det är socialnämnden som ansöker om och förvaltningsrätten som beslutar om tvångsvård enligt LVU. I vissa situationer kan

dock socialnämnden ingripa akut utan att avvakta förvaltningsrättens beslut om vård. Enligt 6 § LVU får socialnämnden besluta att den som är under 20 år omedelbart ska omhändertas, om det är sannolikt att den unge behöver beredas vård med stöd av lagen, och rättens beslut om vård inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras.

Bryssel II-förordningen

Ärenden och mål enligt LVU omfattas av rådets förordning (EG) nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000 (Bryssel II-förordningen). Förordningen är bindande och direkt tillämplig i alla EU:s medlemsstater utom Danmark.

I Bryssel II-förordningen regleras bl.a. vilket lands domstolar som är behöriga att vidta åtgärder. Med begreppet domstolar avses i Bryssel II-förordningen även andra nationellt behöriga myndigheter, t.ex. sociala myndigheter. Av artikel 8 framgår den allmänna behörighetsregeln att domstolarna i en medlemsstat ska vara behöriga i mål om föräldraansvar för ett barn som har hemvist i den medlemsstaten vid den tidpunkt då talan väcks.

Om talan som väcks vid en domstol i en medlemsstat avser ett fall som domstolen inte är behörig att ta upp enligt någon av behörighetsgrunderna i förordningen och en domstol i en annan medlemsstat är behörig enligt förordningen, ska den förstnämnda domstolen självant förklara sig obehörig (artikel 17).

Kommissionen presenterade den 30 juni 2016 ett förslag till en ny Bryssel II-förordning. Förslaget omfattar bl.a. behörighetsbestämmelserna, däribland de som gäller för interimistiska åtgärder. Förhandlingar pågår i rådet.

Interimistiska beslut

I artikel 20 i förordningen anges att bestämmelserna i förordningen inte ska hindra att domstolarna i en medlemsstat i brådskande fall vidtar interimistiska åtgärder, däribland säkerhetsåtgärder, avseende

personer eller tillgångar i den staten i enlighet med medlemsstatens lagstiftning, även om en domstol i en annan medlemsstat är behörig att pröva målet i sak enligt förordningen.

Beslut om omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU är att jämställa med en sådan interimistisk åtgärd som avses i artikel 20 i förordningen.

1996 års Haagkonvention

Ärenden och mål enligt LVU omfattas även av den i Haag den 19 oktober 1996 dagtecknade konventionen om behörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i frågor om föräldraansvar och åtgärder till skydd för barn (1996 års Haagkonvention). Konventionen tillämpas mellan Sverige och de stater som har tillträtt konventionen. Bryssel II-förordningen har företrädare framför konventionen i de fall då barnet har hemvist i en EU-medlemsstat (förutom Danmark).

Av artikel 5 i 1996 års Haagkonvention framgår den allmänna behörighetsregeln att myndigheterna i den stat där barnet har sin hemvist är behöriga att vidta åtgärder för att skydda barnet och dess egendom. Den s.k. hemvistprincipen utgår från att den stat där barnet har sin hemvist har bäst förutsättningar att fatta beslut som rör barnet.

Interimistiska beslut

I 1996 års Haagkonvention finns jämförbara möjligheter till interimistiska åtgärder som i Bryssel II-förordningen.

Förslag till nya bestämmelser i LVU

Utredningen om tvångsvård för barn och unga konstaterar i sitt slutbetänkande (SOU 2015:71) att myndigheter och domstolar i en EU-medlemsstat, enligt Bryssel II-förordningen, är behöriga i mål om föräldraansvar för ett barn, om barnet har hemvist i den medlemsstaten vid den tidpunkt då talan väcks. Om en myndighet eller domstol inte är behörig att ta upp ett mål enligt Bryssel II-

förordningen och en domstol i en annan medlemsstat är behörig, ska den förstnämnda domstolen självmant förklara sig obehörig.

Utredningen anför att myndigheter och domstolar i brådskande fall får vidta interimistiska åtgärder avseende en person som vistas i landet även om en myndighet eller domstol i en annan medlemsstat är behörig att pröva målet i sak. För att i Sverige kunna besluta om ett omedelbart omhändertagande ska båda förutsättningarna i 6 § LVU vara uppfyllda, dvs. det är sannolikt att den unge behöver beredas vård med stöd av lagen, och rättsens beslut om vård inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras.

Enligt utredningen förutsätter således ett omedelbart omhändertagande enligt LVU fortsatt tvångsvård vilket kolliderar med Bryssel II-förordningen som utgår ifrån att den fortsatta vården ska beslutas och ges i hemlandet. Förutsättningen enligt 6 § 1 LVU är således inte uppfylld och svensk rätt tillhandahåller därmed inte någon möjlighet att fatta ett interimistiskt beslut trots att Bryssel II-förordningen ger möjlighet till det. Utredningen föreslår därför att det ska införas nya bestämmelser i LVU som möjliggör ett omedelbart omhändertagande enligt artikel 20 i Bryssel II-förordningen.

Synpunkter under remissbehandlingen

En majoritet av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan är positiva till utredningens förslag. Flera allmänna förvaltningsdomstolar har dock påpekat att ett antal frågor inte berörs av utredningen, bl.a. frågan om den omhändertagne ska kunna utverka ett överklagbart beslut av socialnämnden i de fall ett omhändertagande drar ut på tiden samt om det ska föreligga rätt till offentligt biträde. Vidare anser Riksdagens ombudsmän (JO) att den rättsliga analys som utredaren har gjort, såsom den redovisas i betänkandet, är knapphändig. Bland annat hade det enligt JO:s mening varit värdefullt om det i betänkandet hade funnits en redovisning av underrättspraxis på området. JO efterlyser också en närmare analys av EU-domstolens avgörande när det gäller interimistiska beslut. JO framför även synpunkter på utformningen av utredningens lagförslag.

Avgörande från Kammarrätten i Stockholm

Kammarrätten i Stockholm beslutade den 21 april 2016 (mål nr 2740-16) att ett omedelbart omhändertagande skulle upphöra i fråga om ett barn som inte bedömdes ha hemvist i Sverige och som omfattades av Bryssel II-förordningen.

Kammarrätten konstaterade att ett omedelbart omhändertagande enligt LVU förutsätter att det är sannolikt att den unge behöver beredas vård med stöd av lagen.

Kammarrätten fann att förutsättningar enligt LVU för att besluta om ett omedelbart omhändertagande när barnet inte bedöms ha hemvist i landet saknades, trots att ett intermistiskt beslut hade kunnat fattas enligt Bryssel II-förordningen.

Kammarrättens avgörande överklagades till Högsta förvaltningsdomstolen, som beslutade att inte meddela prövningstillstånd. Kammarrättens avgörande står därmed fast.

Uppdraget

I uppdraget ingår att redogöra för och analysera de rättsliga förutsättningarna för att med stöd av LVU kunna omedelbart omhänderta barn och unga som vistas i Sverige men har hemvist utomlands.

Utredaren ska föreslå nödvändiga författningsändringar för att svenska myndigheter ska kunna besluta om omedelbart omhändertagande av barn som befinner sig i Sverige men har hemvist utomlands. De ändringar som föreslås ska avse situationer när Bryssel II-förordningen eller 1996 års Haagkonvention är tillämpliga. I denna del ingår att överväga och vid behov föreslå författningsändringar om tidsfrister för upphörande av ett omhändertagande, rätten till offentligt biträde samt handläggningen efter ett omhändertagande, t.ex. i de situationer då hemviststaten dröjer med att vidta behövliga åtgärder. Utredaren ska även analysera och redovisa om det är möjligt och lämpligt att låta förslaget omfatta unga som har fyllt 18 år och i så fall föreslå vilka åldersgrupper som ska omfattas.

Utredaren ska redogöra för lagstiftningen i ett urval andra EU-länder, däribland Finland, när det gäller frågan att omedelbart kunna omhänderta barn och unga som vistas i landet men som har

hemvist i något annat land. Utredaren ska även övergripande redovisa hur interimistiska beslut enligt artikel 20 i Bryssel II-förordningen hanteras i andra EU-länder.

Utredaren ska i sitt arbete följa den pågående omarbetningen av Bryssel II-förordningen i de delar som rör förutsättningarna för nationella myndigheter att vidta interimistiska åtgärder.

Vidare ska utredaren analysera och redovisa kostnadsmässiga och andra konsekvenser av lämnade förslag samt lämna fullständiga förslag till den författningsreglering och finansiering som förslagen föranleder.

Om utredaren under arbetets gång bedömer att det för att fullgöra uppdraget finns behov av att ta upp andra frågor som anknyter till förutsättningarna för omedelbart omhändertagande av barn, står det utredaren fritt att göra det.

Departementsserien 2017

Kronologisk förteckning

1. Elektronisk övervakning av kontaktförbud. Ju.
2. Åldersdifferentierat underhållsstöd och höjt grundavdrag för bidragsskyldiga föräldrar. S.
3. Genomförande av ICT-direktivet. Ju.
4. Sjukpenning i avvaktan på slutligt beslut. S.
5. Effektivare sanktioner i livsmedelskedjan m.m. N.
6. Förslag till lag om ersättning till personer som har fått ändrad könstillhörighet fastställd i vissa fall. S.
7. Kommunikation för vår gemensamma säkerhet. Uppdrag om en utvecklad och säker kommunikationslösning för aktörer inom allmän ordning, säkerhet, hälsa och försvar. Ju.
8. Kultursamverkan för ett Sverige som håller ihop. Framtida inriktning och utvecklingsmöjligheter för kultursamverkansmodellen. Ku.
9. Förstärkt rehabilitering för återgång i arbete. S.
10. ILO:s konvention om anständiga arbetsvillkor för hushållsarbetare. A.
11. Ändrade regler om retroaktivitet avseende efterlevandestöd. S.
12. Om förenklat beslutsfattande och särskilda boendeformer för äldre. S.
13. Skadeståndets bestämmande vid finansiell rådgivning. Fi.
14. Vissa ändringar i läkemedelslagen. S.
15. Ökat konsulärt skydd för unionsmedborgare och deras familjemedlemmar. Genomförande av direktiv (EU) 2015/637. UD.
16. Arbetsplatsinspektioner och höjd särskild avgift. Ju.
17. En ny lag om försäkringsdistribution. Fi.
18. Karensavdrag – en mer rättvis självrisk. S.
19. Anpassningar av de fastighetsrättsliga, associationsrättsliga, transporträttsliga och immaterialrättsliga författningarna till dataskyddsförordningen. Ju.
20. Regionalt utvecklingsansvar i Stockholms, Kalmar och Blekinge län. Fi.
21. Skyldighet för vissa offentliga funktionärer att anmäla innehav av finansiella instrument. Fi.
22. Utstationering och vägtransporter. A.
23. Kompletterande bestämmelser till EU:s förordning om personlig skyddsutrustning. Fi.
24. Skjutvapen och explosiva varor – Skärpta straff för de grova brotten. Ju.
25. Nya ungdomspåföljder. Ju.
26. En anpassning till dataskyddsförordningen – kreditupplysningslagen och några andra författningar. Ju.
27. Genomförande av säsongsanställningsdirektivet. Ju.
28. En anpassning till dataskyddsförordningen av dataskyddsbestämmelser inom Näringsdepartementets verksamhetsområde. N.
29. Utökade möjligheter till utbyte av läkemedel. S.
30. Ett entreprenörsansvar i bygg- och anläggningsbranschen. A.
31. Elektroniska fakturor vid offentlig upphandling. Fi.
32. Biologiskt mångfald och ekosystemtjänster. Kontrollstation 2016. M.
33. Anpassningar till dataskyddsförordningen av registerförfattningar inom Arbetsmarknadsdepartementets ansvarsområde. A.
34. Ändringar i bestämmelser om val till Sametinget. K.
35. Körkortslån. A.
36. En snabbare lagföring. Försöksprojekt med ett snabbförfarande i brottmål. Ju.

37. Frekventa och omfattande ärenden om utlämnande av allmän handling. Ju.
38. Livstidsstraff för mord. Ju.
39. Legitimation för hälso- och sjukvårdskuratorer. S.
40. Ändringar i vissa författningar inom Finansdepartementets ansvarsområde med anledning av EU:s dataskyddsreform. Fi.
41. En omarbetad domstolsdatalag. Anpassning till EU:s dataskyddsförordning. Ju.
42. Följdändringar till ny förvaltningslag. Ju.
43. Konsultation i frågor som rör det samiska folket. Ku.
44. Elmarknadslag. M.
45. En omarbetad utlänningsdatalag. Anpassning till EU:s dataskyddsförordning. Ju.
46. Kriminalvårdens datalag. Anpassning till EU:s dataskyddsförordning. Ju.
47. Utredningar avseende vissa skador och dödsfall. S.
48. Statistik på upphandlingsområdet. Fi.
49. Omedelbart omhändertagande av barn och unga i vissa internationella situationer. S.

Departementsserien 2017

Systematisk förteckning

Arbetsmarknadsdepartementet

- ILO:s konvention om anständiga arbetsvillkor för hushållsarbetare. [10]
- Utstationering och vägtransporter. [22]
- Ett entreprenörsansvar i bygg- och anläggningsbranschen. [30]
- Anpassningar till dataskyddsförordningen av registerförfattningar inom Arbetsmarknadsdepartementets ansvarsområde. [33]
- Körkortslån. [35]

Finansdepartementet

- Skadeståndets bestämmande vid finansiell rådgivning. [13]
- En ny lag om försäkringsdistribution. [17]
- Regionalt utvecklingsansvar i Stockholms, Kalmar och Blekinge län. [20]
- Skyldighet för vissa offentliga funktionärer att anmäla innehav av finansiella instrument. [21]
- Kompletterande bestämmelser till EU:s förordning om personlig skyddsutrustning. [23]
- Elektroniska fakturor vid offentlig upphandling. [31]
- Ändringar i vissa författningar inom Finansdepartementets ansvarsområde med anledning av EU:s dataskyddsreform. [40]
- Statistik på upphandlingsområdet. [48]

Justitiedepartementet

- Elektronisk övervakning av kontaktförbud. [1]
- Genomförande av ICT-direktivet. [3]
- Kommunikation för vår gemensamma säkerhet. Uppdrag om en utvecklad och säker kommunikationslösning för aktörer inom allmän ordning, säkerhet, hälsa och försvar. [7]
- Arbetsplatsinspektioner och höjd särskild avgift. [16]

Anpassningar av de fastighetsrättsliga, associationsrättsliga, transporträttsliga och immaterialrättsliga författningarna till dataskyddsförordningen. [19]

Skjutvapen och explosiva varor – Skärpta straff för de grova brotten. [24]

Nya ungdomspåföljder. [25]

En anpassning till dataskyddsförordningen – kreditupplysningslagen och några andra författningar. [26]

Genomförande av säsongsanställningsdirektivet. [27]

En snabbare lagföring. Försöksprojekt med ett snabbförfarande i brottmål. [36]

Frekventa och omfattande ärenden om utlämnande av allmän handling. [37]

Livstidsstraff för mord. [38]

En omarbetad domstolsdatalog. Anpassning till EU:s dataskyddsförordning. [41]

Följdändringar till ny förvaltningslag. [42]

En omarbetad utlänningsdatalog. Anpassning till EU:s dataskyddsförordning. [45]

Kriminalvårdens datalog. Anpassning till EU:s dataskyddsförordning. [46]

Kulturdepartementet

Kultursamverkan för ett Sverige som håller ihop. Framtida inriktning och utvecklingsmöjligheter för kultursamverkansmodellen. [8]

Ändringar i bestämmelser om val till Sametinget. [34]

Konsultation i frågor som rör det samiska folket. [43]

Miljö- och energidepartementet

Biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Kontrollstation 2016. [32]

Elmarknadslag. [44]

Näringsdepartementet

- Effektivare sanktioner i livsmedelskedjan m.m. [5]
- En anpassning till dataskyddsförordningen av dataskyddsbestämmelser inom Näringsdepartementets verksamhetsområde. [28]

Socialdepartementet

- Åldersdifferentierat underhållsstöd och höjt grundavdrag för bidragskyldiga föräldrar. [2]
- Sjukpenning i avvaktan på slutligt beslut. [4]
- Förslag till lag om ersättning till personer som har fått ändrad könstillhörighet fastställd i vissa fall. [6]
- Förstärkt rehabilitering för återgång i arbete. [9]
- Ändrade regler om retroaktivitet avseende efterlevandestöd. [11]
- Om förenklat beslutsfattande och särskilda boendeformer för äldre. [12]
- Vissa ändringar i läkemedelslagen. [14]
- Karensavdrag – en mer rättvis självrisk. [18]
- Utökade möjligheter till utbyte av läkemedel. [29]
- Legitimation för hälso- och sjukvårdskuratorer. [39]
- Utredningar avseende vissa skador och dödsfall. [47]
- Omedelbart omhändertagande av barn och unga i vissa internationella situationer. [49]

Utrikesdepartementet

- Ökat konsulärt skydd för unionsmedborgare och deras familjemedlemmar. Genomförande av direktiv (EU) 2015/637. [15]